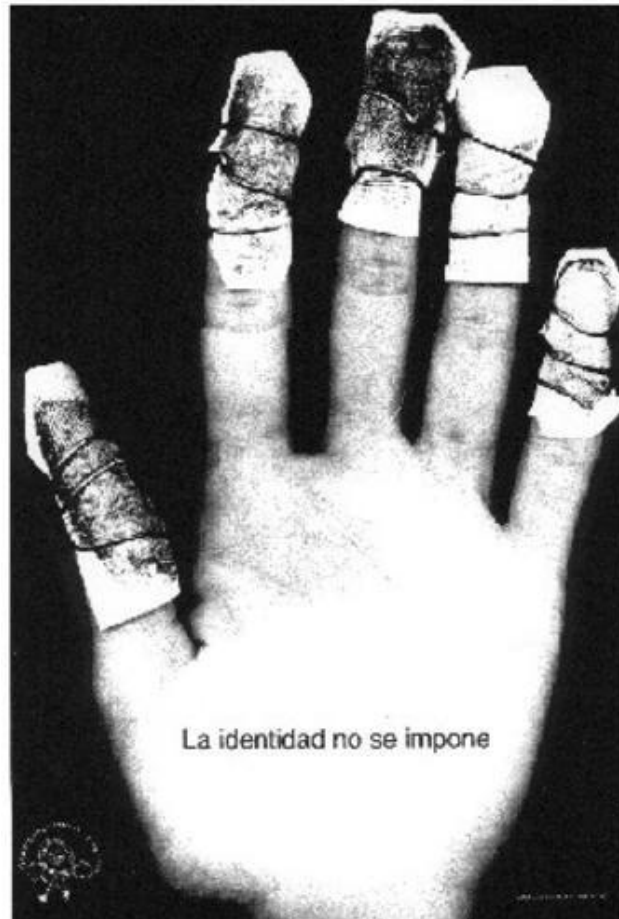

De kinderroof tijdens de Vuile Oorlog in Argentinië (1976-1983):

Genocide of niet?

Femke Peek

3554392

Masterscriptie

Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief

Universiteit Utrecht

Scriptiebegeleider: Dr. P.A.M. Malcontent

Augustus 2012

Vertaling tekst in foto op voorpagina: Een identiteit kun je niet aan iemand opleggen¹

Bron: www.Flickr.com

¹ Eigen vertaling. Alle voorkomende vertalingen in deze scriptie zijn door mijzelf verricht.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	4
HOOFDSTUK 1 Genocide	9
1.1 Raphael Lemkin en de totstandkoming van de term genocide	9
1.2 Het Verdrag inzake de Bestrafing en Voorkoming van Genocide	13
1.3 Het debat over de definitie van genocide	16
1.3.1 De acht stadia van Stanton	16
1.3.2 Verschillende visies	18
Conclusie	22
HOOFDSTUK 2 De Vuile Oorlog	23
2.1 Politieke situatie in Latijns-Amerika en Argentinië voorafgaand aan Vuile Oorlog	23
2.1.1 De opkomst van de veiligheidsstaat	23
2.1.2 De situatie in Argentinië voorgaand aan de militaire junta	25
2.2 De militaire junta in Argentinië	27
2.3 Ineenstorting van de militaire junta	32
Conclusie	33
HOOFDSTUK 3 Omgang met mensenrechtenschendingen uit het verleden in Argentinië	34
3.1 De vraag vanuit de samenleving: mensenrechtenorganisaties en hun eisen	34
3.2 De omslag van dictatuur naar democratie: waarheid en gerechtigheid?	37
3.3 Van presidentieel pardon naar het herstarten van processen	40
Conclusie	45
HOOFDSTUK 4 Een analyse van het genocidale karakter van de Argentijnse kinderroof	47
4.1 Perceptie in Argentinië	47
4.2 Kinderroof en genocide in de literatuur: nadruk op het perspectief van de dader	48
CONCLUSIE	53
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	56

INLEIDING

"Fui localizada gracias a mi abuela que se dedicó a buscarme"²

Elena Gallinari Abinet is een van de vele Argentijnse kinderen die geboren is in de periode van de dictatuur in Argentinië. Ze groeide niet op bij haar biologische ouders, maar werd als baby weggehaald bij haar ouders door het militaire regime en ondergebracht bij een ander gezin. Haar oma wist haar op haar tiende te vinden, het moment waarop voor Elena haar leven veranderde.

Tijdens de militaire dictatuur van 1976 tot 1983 in Argentinië, achteraf de Vuile Oorlog genoemd, werden politieke tegenstanders van het regime systematisch gemarteld in geheime gevangenschappen en vermoord. Vele levenloze lichamen werden uit vliegtuigen in zee gestort. Kinderen van tegenstanders werden weggehaald bij hun ouders en ondergebracht bij aanhangers van het regime. Deze kinderen werden geboren in de geheime gevangenschappen, maar dit waren ook kinderen die al wat ouder waren en waarvan de ouders verdwenen waren.

Na de oorlog werden de hoogste militairen veroordeeld en opgepakt, tegen anderen werden processen gestart. Echter, toen president Carlos Menem in 1989 aan de macht kwam, werden de zogenaamde amnestiewetten ingevoerd en werd aan alle schuldigen gratie verleend. Zij werden vrijgelaten en processen werden stopgezet. Halverwege de jaren '90 werden processen weer opnieuw gestart. Vanaf dit moment kreeg de systematische kinderroof meer aandacht en werden er weer arrestaties verricht.

De zogenaamde 'Dwaze Moeders van de Plaza de Mayo' kwamen sinds het einde van het regime elke donderdag bijeen op het plein voor het presidentiële paleis in Buenos Aires om te protesteren tegen het regime en gerechtigheid te eisen voor en opheldering te krijgen over hun verdwenen kinderen. Nog altijd komen zij iedere donderdag bijeen op het Plaza de Mayo-plein (zij het in kleinere getale), omdat zij nog steeds geen duidelijkheid hebben over waar hun kinderen zijn. Ook HIJOS, een organisatie opgericht in 1995 door kinderen van verdwenen ouders, strijdt voor gerechtigheid en het niet vergeten wat er tijdens de Vuile Oorlog heeft plaatsgevonden. In Argentinië ligt de kwestie zeer gevoelig en wordt nog veelvuldig genoemd in het politieke discours tijdens onder andere verkiezingscampagnes. Er lijkt een algemene overeenstemming te zijn bereikt dat de daders alsnog berecht moeten worden en zolang deze processen nog gaande zijn is dit debat nog niet afgerond voor de Argentijnen.

² Vertaling: 'Ik werd gevonden door mijn oma die er alles aan deed om mij te zoeken'. Getuigenis op website van NGO Abuelas de la Plaza de Mayo: <http://www.abuelas.org.ar/material/testimonios/t014.htm>. In hoofdstuk 3 zal deze organisatie verder aan bod komen.

In de wetenschappelijke literatuur worden de misdaden die zijn gepleegd tijdens de Vuile Oorlog vanuit vele perspectieven geanalyseerd. Halverwege het begin van de 21^e eeuw komt er een aantal critici naar voren dat van mening is dat de misdaden die gepleegd zijn tijdens de militaire dictatuur als genocide bestempeld zouden moeten worden. Dat is niet gebeurd, met name doordat de juridische definitie van genocide erg nauw omschreven is en weinig ruimte laat voor interpretatie. Over de mensenrechtenschendingen in de Vuile Oorlog in relatie tot de definitie van genocide is nog niet veel geschreven. Het *Journal of Genocidal Research*, volume 8:2, wordt de discussie aangehaald en wordt de term genocide in verband gebracht met de mensenrechtenschendingen en de kinderroof. Auteurs als Daniel Feierstein, Armando Kletnicki en Maria Esparza gaan in op de discussie over de definitie van genocide. Zij vinden deze definitie achterhaald en zijn van mening dat deze definitie aangepast moet worden, zodat deze breder toegepast kan worden.

In deze scriptie wil ik onderzoeken in hoeverre de kinderroof die tijdens de Vuile Oorlog in Argentinië plaatsvond als genocide te beschouwen is. Ik beperk mij tot één van de misdaden die het militaire regime pleegde, omdat de discussie anders te breed wordt en daar is in dit onderzoek geen ruimte voor. Onder de Genocide Conventie van de Verenigde Naties is kinderroof opgenomen als een misdaad in het internationaal recht. Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag wordt daarom in het eerste hoofdstuk aandacht besteed aan de definitie van genocide zoals opgenomen in de Genocide Conventie. Raphael Lemkin, een Poolse jurist, gebruikte de term genocide voor een in zijn ogen nieuwe misdaad binnen het internationale recht. In de eerste paragraaf van hoofdstuk 1 zal de definitie die hij aan genocide gaf worden toegelicht, waarbij de oorsprong van de term naar voren zal komen en hoe slechts één wetenschapper er in feite voor gezorgd heeft dat dit begrip opgenomen werd in het internationaal recht. Hierna zal de totstandkoming van het Verdrag inzake de Voorkoming en Bestrafing van Genocide³ van de Verenigde Naties aan bod komen en zal de inhoud van de conventie worden besproken. Zo zal duidelijk worden welke restricties de conventie biedt.

De juridische term van genocide zoals aangeduid in de Genocide Conventie, wordt in grote mate betwist in de wetenschappelijke literatuur. In de derde paragraaf van het eerste hoofdstuk zal daarom aandacht worden besteed aan een aantal aspecten van dit debat. Auteurs zijn het veelal oneens met de in de Genocide Conventie geformuleerde definitie. Zo schreef Leo Kuper in het begin van de jaren tachtig van de twintigste eeuw dat hij wel aan de definitie vast zou houden bij het beschrijven van verschillende casussen, maar dat hij het er niet mee eens was dat politieke groepen als slachtoffers worden uitgesloten in de conventie.⁴ Helen Fein sluit zich hierbij aan. Fein is

³ Veelal afgekort tot de term Genocide Conventie, ook de term die in deze scriptie gebruikt wordt om naar dit verdrag te refereren.

⁴ Leo Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, (New Haven en London 1981), p.39.

sociaalhistorisch wetenschapper en oprichter van de International Association of Genocide Scholars (IAGS). Fein richtte zich in het begin van haar carrière voornamelijk op onderzoek vanuit een sociologisch uitgangspunt met betrekking tot de Holocaust. Pas vanaf de jaren '70 van de twintigste eeuw richtte zij zich meer op genocide studies en op analyse van de Genocide Conventie. Fein zocht een manier om de definitie van de conventie in de moderne wereld te laten gelden. Daarbij richtte zij zich op de bescherming van groepen en de definiëring ervan in de conventie.⁵ Naast Fein en Kuper zetten ook Frank Chalk en Kurt Jonassohn⁶ en Daniel Feierstein⁷ vraagtekens bij het uitsluiten van politieke groepen in de definitie van de conventie. Feierstein is van oorsprong Argentijn en heeft de militaire dictatuur van dichtbij meegemaakt. Hij is sociaal wetenschapper en sinds 2006 directeur van het Centrum voor Genocide Studies aan de Nationale Universiteit Tres de Febrero, Argentinië⁸.

De juridische definitie komt veelal niet overeen met de populaire definitie van genocide. Voor veel mensen is het bijvoorbeeld niet bekend dat de Genocide Conventie georiënteerd is op groepen. Genocide wordt veelal geassocieerd met de meest wrede massamoorden, ongeacht of deze moorden gepleegd werden op een beschermde bevolkingsgroep. Veel mensen zijn er niet van op de hoogte dat de Genocide Conventie niet alleen massamoord verbiedt, maar ook een aantal andere acties die er specifiek op gericht zijn te vernietigen. Onder de verschillende aspecten van de definitie van de Conventie valt ook het onder dwang verplaatsen van kinderen, en dus de kinderroof zoals deze plaatsvond in Argentinië.⁹

Frank Chalk en Kurt Jonassohn wezen er terecht op dat de term genocide in veel gevallen onjuist wordt gebruikt. De term wordt toegepast op situaties die feitelijk niet als genocide aan te merken zijn.¹⁰ Deze verwarring komt volgens Kok-Thay Eng¹¹ voort uit de mix van dodelijke en niet-dodelijke handelingen die zijn opgenomen in de definitie van de Genocide Conventie. Zo zijn er bijvoorbeeld mensen die zeggen dat het één-kind beleid van China genocide zou zijn omdat het de bevolkingsgroei beperkt van bepaalde etnische groepen. Het is echter duidelijk dat China dit beleid

⁵ Paul R. Bartrop en Steven Jacobs (ed.), *Fifty Key Thinkers on the Holocaust and Genocide*, (Oxon 2010), p.111-117.

⁶ Frank Chalk en Kurt Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analysis and Case Studies*, (New Haven en London: 1990), p.44.

⁷ Daniel Feierstein, 'Leaving the parental home: an overview of the current state of genocide studies', *Genocide Studies and Prevention* 6:3, (2011), p.257-269; Daniel Feierstein, 'Political violence in Argentina and its genocidal characteristics', *Journal of Genocide Research* 8:2, (2006), p.149-168.

⁸ Zie: http://www.genocideprevention.eu/Daniel_Feierstein.html.

⁹ Dat dit erg gecompliceerd is, zal duidelijk worden in paragraaf 1.3 van dit hoofdstuk en in hoofdstuk 4, waar de kinderroof in Argentinië afgezet wordt tegen zowel de juridische als een aantal andere definities van genocide.

¹⁰ Chalk en Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analysis and Case Studies*, p.44.

¹¹ Kok-Thay Eng *Redefining Genocide*, Artikel van Genocide Watch, geraadpleegd op: http://genocidewatch.org/images/AboutGen_Redefining_Genocide.pdf.

voert om de groei van de enorme bevolking in zijn geheel tegen te gaan en dus niet de intentie heeft tot het vernietigen van een zelfgekozen etnische groep.¹²

In hoofdstuk 2 zal de geschiedenis van Argentinië onder de loep worden genomen. Er zal worden gekeken naar de omslag op het politieke toneel in geheel Latijns-Amerika in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw. Kenmerkend voor deze periode was de opkomst van de veiligheidsstaat en de vele militaire coups in het gebied. Er wordt aandacht besteed aan welke oorzaak ten grondslag heeft gelegen aan deze terugkeer naar autoritarisme, waarbij er met name aandacht besteed wordt aan de Argentijnse casus. Daarnaast zal aandacht worden besteed aan het militaire regime zelf. Welke intenties en achterliggende gedachten had het? Wie waren precies de tegenstanders van het regime en hoe trad het hiertegen op? Welke rol had de kinderroof hierin? Dit is belangrijk om uiteindelijk een conclusie te kunnen vormen over de bestaande intenties en in hoeverre deze stroken of overeenkomen met de definitie van genocide in de Genocide Conventie.

Om te beoordelen in hoeverre de kinderroof als genocide te bestempelen, is het interessant om te zien hoe de Argentijnen zelf met het verleden zijn omgegaan en hoe zij de misdaden zelf bestempeld hebben. In hoofdstuk 3 zal daarom worden gekeken naar het politieke beleid in Argentinië na de dictatuur, maar ook zullen de mensenrechtenbewegingen die tijdens en na de dictatuur opkwamen nader worden bestudeerd. Daarbij zal worden gekeken naar hun eisen en interpretaties van de misdaden gepleegd tijdens de donkere periode in de Argentijnse geschiedenis. Tot slot zal in het laatste hoofdstuk een analyse gemaakt worden: in hoeverre is de kinderroof nu daadwerkelijk genocide te noemen? Daarbij zal gebruik worden gemaakt van de verschillende definities die in hoofdstuk 1 naar voren zijn gekomen. Er zijn echter maar weinig auteurs die specifiek over deze casus hebben geschreven. Meer auteurs geven een algemene visie op de definitie van de conventie, of richten zich op andere casussen. In hoofdstuk 1 is de visie van verschillende auteurs slechts in grote lijnen weergegeven. In dit laatste hoofdstuk zullen hun visies op de Vuile Oorlog en de kinderroof worden toegepast. Feierstein is hier een uitzondering op. In zijn werk is wel degelijk een oordeel over de praktijken van Argentijnse junta in relatie tot genocide terug te vinden. De verschillende definities van genocide uit hoofdstuk 1 zullen getoetst worden aan de hand van feiten en concrete voorbeelden uit de praktijk.

Hoewel de Vuile Oorlog al bijna drie decennia geleden tot een einde is gekomen, is dit onderzoek nog zeker relevant. De definitie van genocide zoals opgenomen in de Genocide Conventie is nog steeds van toepassing in het internationaal recht, maar het debat over de formulering van de definitie is nog volop gaande. Daarbij zijn de rechtszaken tegen de daders van kinderroof nog niet afgerond en ook in Argentinië zelf is het onderwerp nog actueel.

¹² Eng, *Redefining Genocide*, p.2.

De vraag of de Argentijnse kinderroof als genocide te beschouwen is, zou een interessante bijdrage kunnen leveren aan het debat over het al dan niet beperkte karakter van de definitie van genocide zoals opgenomen in de Genocide Conventie. Dat debat is relevant omdat vele groepen van slachtoffers menen dat zij of hun voorouders onder deze daad hebben geleden en om de ernst van hun lot te benadrukken geen genoegen nemen met de aanduiding *crimes against humanity*.¹³

Het doel van dit onderzoek is daarom om een bescheiden bijdrage te leveren aan de discussie of de kinderroof die plaatsvond tijdens de Vuile Oorlog in Argentinië als genocide zou moeten worden beschouwd en daarmee de vraag te beantwoorden in hoeverre de definitie van genocide in de Genocide Conventie niet te beperkt is. Door de verschillende definities te combineren met de Argentijnse invalshoek die in hoofdstuk 3 uitgebreid aan bod zal komen, zal uiteindelijk een antwoord worden geformuleerd op de hoofdvraag.

¹³ Howard Shneider, 'Political Genocide in Latin America. The need for Reconsidering the Current Internationally Accepted Definition of Genocide in Light of Spanish and Latin American Jurisprudence', *American University Law Review* 25:2, (2010), p.349-351.

HOOFDSTUK 1 Genocide

'The word is new, the crime is ancient'

Leo Kuper¹⁴

Genocide is geen nieuw fenomeen. Al eeuwenlang vonden er verschillende vormen van genocide plaats. In dit hoofdstuk wordt deze term nader bekeken. In 1943 werd de term voor het eerst gebruikt door Raphael Lemkin, die het woord bedacht voor het omschrijven van gruweldaden die tot dan toe veelal als massamoord aangeduid werden.¹⁵ In paragraaf 1.1 komt de totstandkoming van de Genocide Conventie aan bod, waarbij de aandacht wordt gevestigd op Raphael Lemkin en zijn visie op het concept van genocide dat hij toelichtte in zijn boek *Axis Rule in Occupied Europe*. Vervolgens zal in paragraaf 1.2 de Genocide Conventie zelf nader worden toegelicht en daarmee de juridische definitie. Ondanks het bestaan van deze juridische definitie, bestaat er geen eenduidige definitie binnen de wetenschappelijke literatuur om genocide aan te duiden. In de laatste paragraaf wordt daarom het debat over de definitie van genocide weergegeven, waarbij visies van verschillende auteurs van verschillende wetenschappelijke disciplines met elkaar zullen worden vergeleken.

1.1 Raphael Lemkin en de totstandkoming van de term genocide

Genocide was geen nieuw fenomeen dat zich voor het eerst voordeed in de twintigste eeuw. Bloedbaden met als doel het uitroeien van nationale of etnische minderheden vonden al plaats in de tijd van het oude Egypte, en in de loop van de geschiedenis zijn talrijke voorbeelden te noemen die als genocide gekenmerkt kunnen worden. De term genocide werd echter pas in 1944 voor het eerst gebruikt in de literatuur door Raphael Lemkin, een Poolse jurist van Joodse komaf.¹⁶

In zijn boek *Axis Rule in Occupied Europe* oordeelde Lemkin dat de misdaden van de Nazi's radicaal nieuw waren in hun soort, maar wel slechts in de context van de moderne beschaving. Vanaf de oudheid tot aan de tijd van religieuze conflicten in vroeg modern Europa, hebben oorlogen en conflicten plaats gevonden waarbij gehele bevolkingsgroepen werden uitgeroeid. Daarna werd het volgens Lemkin de norm om tegen staten en legers oorlog te voeren, in plaats van tegen een bevolkingsgroep. Een uitzondering hierop is de massamoord op de Armeniërs door het Turkse regime in het begin van de twintigste eeuw, die door velen nu ook als genocide wordt bestempeld. Op deze uitzondering na, was de Holocaust radicaal anders dan de over het algemeen geldende norm die

¹⁴ Leo Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, p.11.

¹⁵ Donald Bloxham en A Dirk Moses, *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, (New York 2010), p.22.

¹⁶ Robert Cryer (ed.) e.a., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, (2007), p.166.

Lemkin beschreef, daar Duitsland zich tijdens de Tweede Wereldoorlog wél tegen een bevolkingsgroep (de Joden) richtte en niet tegen een staat. Dit had volgens Lemkin te maken met het sociaal-nationalisme, waarbij de natie (en daarmee dus de bevolking) centraal staat en niet de staat.¹⁷

De vaststelling van genocide in het internationaal recht kwam als een reactie op de Holocaust. De praktijken van de Nazi's tegen de Joden waren zo barbaars dat het volgens Lemkin een onderbreking van de beschaving te noemen was.¹⁸ Elf jaar voordat zijn boek in 1944 uitkwam, deed Lemkin in 1933 al een voorstel op de Internationale Conventie voor Unificatie van Internationaal Strafrecht om de vernietiging van raciale, religieuze en sociale bevolkingsgroepen op te nemen als misdad onder internationaal recht. Dit voorstel was in feite de voorloper op zijn hoofdstuk over genocide in zijn boek, waar hij zijn visie uitgebreid beschreef.¹⁹

In de jaren voorafgaand aan het uitbrengen van zijn boek onderhield Lemkin contacten met belangrijke politici, en vervulde belangrijke posities, waaronder adviseur voor de Raad van Bestuur van Economische Oorlogsvoering in Washington D.C., Verenigde Staten. Hoofd van deze Raad van Bestuur was Henry Wallace, de vicepresident van de Verenigde Staten. Hierdoor kreeg Lemkin de kans een brief te schrijven aan president Franklin Delano Roosevelt, waarin hij zijn ideeën over genocide en een voorstel voor een internationaal verdrag tegen 'vandalisme en barbarisme' kenbaar kon maken en kon toelichten. Roosevelt beantwoordde zijn brief instemmend, maar was te druk met de oorlog zelf om er actie op te kunnen ondernemen.²⁰ Lemkin wijdde een hoofdstuk in zijn boek aan zijn concept van genocide, dat hij als volgt omschreef:

'...met genocide bedoelen we de vernietiging van een natie of van een etnische groep. Dit nieuwe woord, bedacht door de auteur om een oude praktijk aan te duiden in zijn moderne ontwikkeling, is een samenstelling van het Griekse woord *genos*(ras, stam) en het Latijnse woord *cide* (moorden), overeenkomstig met woorden als tyrannicide, homicide, infanticide, etc.'²¹

Dit hoofdstuk in zijn boek is de basis geweest voor de Genocide Conventie van de Verenigde Naties. Het was voor het eerst dat dit concept zo uitgebreid beschreven werd in de literatuur. De timing was achteraf gezien erg goed, want het boek kwam uit voordat de oorlog ten einde kwam. Op het moment van publicatie kon men er niet direct mee aan de slag, maar het gaf Lemkin wel tijd om

¹⁷ Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe. Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, (Concord, N.H. 1944), p.80.

¹⁸ Bloxham en Moses, *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, p.39.

¹⁹ Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, p.22.

²⁰ Bartrop en Jacobs, *Fifty Key Thinkers on the Holocaust and Genocide*, p.182-183.

²¹ Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe*, p.79.

zijn ideeën wijder te verspreiden en onder de aandacht te brengen bij belangrijke politieke personen. Ook had Lemkin zich voor de start van het Nuremberg-tribunaal aangesloten bij het personeel van de hoofdaanklager van de Verenigde Staten, Robert H. Jackson, en kreeg op die manier het woord genocide verwerkt in de aanklacht. Uiteindelijk werd het woord echter ook weer verwijderd uit de aanklacht omdat de juristen zich moesten houden aan het Statuut van het Internationaal Militair Tribunaal, waar het concept van genocide niet in voorkwam.²² Lemkin had zijn doel voor een deel echter al bereikt; genocide was onder de aandacht gekomen bij politieke leiders en instanties, waardoor een goede basis was gelegd voor wat uiteindelijk zou leiden tot de aanneming van de Genocide Conventie in 1948.

Voor Lemkin is genocide niet per definitie alleen de vernietiging van een groep - behalve wanneer dit samengaat met massamoord van alle leden van een groep - maar is genocide een gecoördineerd plan van verschillende acties met als doel het vernietigen van essentiële funderingen van het leven van nationale groepen, en met als uiteindelijk doel het vernietigen van de groep zelf.²³ In *Axis Rule in Occupied Europe* beschreef hij hoe de het Duitse nationaal-socialisme tijdens de Tweede Wereldoorlog een geconcentreerde en gecoördineerde aanval was op alle elementen van natievorming, waarbij massamoord slechts een onderdeel was van een aantal methoden van genocide. Lemkin onderscheidde in totaal acht 'technieken' van genocide:

- Politieke technieken, zoals het vernietigen van lokale instituties van zelfbestuur en het implementeren van Duits bestuur en administratie. Elke herinnering aan voormalige nationale karakteristieken werd uitgewist. Ook werden in sommige gevallen namen van instellingen en personen naar het Duits omgezet en zag men op straat alleen nog tekens en borden in de Duitse taal. In feite kwam het neer op een totale implementatie van het Germanisme;
- Sociale technieken, waarbij getracht werd sociale structuren in zijn geheel te vernietigen. Zo werden lokale wetten en regeringen vervangen door Duitse varianten. Een ander belangrijk onderdeel van deze techniek was volgens Lemkin het laten verdwijnen van de intelligentsia, omdat zo het nationaal leiderschap onderuitgehaald werd en daarmee ook het verzet tegen zogenaamde *Nazification*;
- Culturele technieken, zoals het verbieden van de eigen taal op scholen, en het verbieden of overnemen van culturele instituties en activiteiten. In Polen werden nationale monumenten zelfs verwoest, en bibliotheken, archieven, musea en kunstwerken werden meegenomen.

²² Bartrop en Jacobs, *Fifty Key Thinkers on the Holocaust and Genocide*, p.184.

²³ Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, p.22.

- Economische technieken, hierbij werden funderingen van economisch bestaan van een nationale groep vernietigd en belangrijke instanties overgenomen door de Duitsers. Levenstandaarden werden verlaagd met als uiteindelijk doel de samenleving op allerlei gebieden te desoriënteren;
- Biologische technieken, waarbij een beleid van depopulatie werd ingezet. Een voorbeeld was het verbieden van huwelijken tussen mensen van Poolse afkomst, het scheiden van mannen en vrouwen waardoor het aantal geboortes drastisch werd teruggedrongen;
- Fysieke technieken, hier zijn een aantal vormen te onderscheiden, zoals het laten verhongeren van de bezette bevolkingsgroepen, het vergroten van gezondheidsrisico's en de massamoorden op Joden, Polen, Russen en belangrijke leidersfiguren uit de verzetsbewegingen in alle bezette landen;
- Religieuze technieken, zoals het systematisch plunderen en vernietigen van kerkbezit en de vervolging van geestelijken. Ook werden religieuze instanties (vaak Katholieke kerken) onder Duits bestuur geplaatst;
- Morele technieken: er werd getracht een sfeer van totale morele vernedering te creëren, om zo ook weer het verzet tegen te gaan. Enkele voorbeelden van deze technieken was het wijd verspreiden van pornografie en het aanmoedigen van alcoholgebruik en gokken.²⁴

Deze acht technieken bieden concrete voorbeelden van genocide in de praktijk. Elke techniek had als doel een bepaalde dimensie van het bestaan van een groep te vernietigen.²⁵ Waar de Genocide Conventie vooral in algemene juridische termen spreekt, zijn deze technieken echt concrete voorbeelden van hoe het in de praktijk er aan toe ging.

Drie van deze technieken waren opgenomen in de eerste versie van het voorstel van de conventie. Uiteindelijk is culturele genocide uit het voorstel gehaald en zijn alleen fysieke en biologische genocide opgenomen in de conventie.²⁶ Hoewel de overige technieken niet expliciet genoemd worden in de conventie, zijn ze goede voorbeelden van hoe genocide zich kan uiten in de praktijk.²⁷ Ten tijde van het vormen van de jurisdictie van de Conventie was er veel conflict over wat er in vastgelegd moest worden. In de paragraaf die volgt zal kort aan bod komen wat de belangrijkste punten van de conventie zijn, en over welke punten discussie bestond.

²⁴ Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe*, p.82-90.

²⁵ David Nersessian, *Genocide and Political Groups*, (Oxford 2010), p.2.

²⁶ Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, p.30-31.

²⁷ Gregory Stanton heeft in de jaren '90 van de twintigste eeuw een model ontwikkeld waarin hij de acht stadia van genocide beschrijft. In paragraaf 1.3 zal zijn model uitgebreid toegelicht worden en zal duidelijk worden in hoeverre dit model overeenkomsten biedt met de technieken omschreven door Lemkin.

1.2 Het Verdrag inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide

Door Lemkins uitstekende lobbywerk is het gelukt om genocide uiteindelijk op te laten nemen als misdaad in het internationaal recht. Het is uniek hoe snel het concept van genocide, ontwikkeld door één persoon, doorgevoerd werd in het internationaal recht. In slechts enkele jaren tijd veranderde de term genocide van een academisch concept, via een omschrijvende term bij het Nuremberg Tribunaal, in de vorm van *crimes against humanity*, tot een uiteindelijk substantieve aanklacht binnen het internationaal recht.²⁸ Zoals beschreven in de vorige paragraaf was de opkomst van de term genocide in het internationaal recht een reactie op de Holocaust. Omdat de term genocide niet onder de jurisdictie van het Nuremberg Tribunaal viel, werd de term niet genoemd in de uitspraken van het Tribunaal.²⁹ In het Verdrag van Londen, dat gesloten werd op 8 augustus 1945, is het Statuut van het Nuremberg Tribunaal vastgesteld. In dat verdrag werden de oorlogsmisdaden vastgelegd waarvan de Nazi's beschuldigd werden. In Artikel 6 van dit verdrag werden de misdaden omschreven als *crimes against peace*, *war crimes* en *crimes against humanity*. Genocide heeft veel overeenkomsten met *crimes against humanity*. Echter een groot verschil tussen genocide en *crimes against humanity* is dat de laatste bescherming biedt aan oorlogsmisdaden gericht tegen elke bevolkingsgroep, waar genocide slechts bescherming biedt aan vier gespecificeerde groepen.³⁰ Vandaag de dag zouden de misdaden gepleegd door de Nazi's tijdens de Tweede Wereldoorlog bestempeld zijn als genocide.³¹

Op 11 december 1946 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties Resolutie 96 aan. Hierin werd genocide expliciet erkend als een afhankelijke misdaad.³² Genocide is, zoals Resolutie 96 (I) van de Verenigde Naties verklaart, '*the denial of the right of existence of entire human groups, as homicide is the denial of the right to live of individual human beings*'. Het is een misdaad gericht tegen individuele slachtoffers, de groep waartoe zij behoren en menselijke diversiteit.³³

Het Verdrag inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide werd op 9 december 1948 ondertekend door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Het Verdrag werd geratificeerd door 151 landen en trad op 12 januari 1951 in werking. In datzelfde jaar verklaarde het Internationaal Gerechtshof, het belangrijkste gerechtelijke orgaan binnen de Verenigde Naties, dat de conventie behoorde tot het internationaal gewoonterecht.³⁴ Hoewel in Artikel 6 van de conventie

²⁸ Nersessian, *Genocide and Political Groups*, p.5.

²⁹ Cryer, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, p.167.

³⁰ Mahmoud Cherif Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, (Den Haag 1999), p.1.

³¹ Cryer, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, p.167.

³² Ibidem, p.166-167.

³³ Ibidem, p.165.

³⁴ Ibidem, p.167.

de mogelijkheid wordt genoemd van een internationaal gerechtshof dat beschikbaar zou zijn om gevallen van genocide te veroordelen, was het pas in 1993 en 1994 met de oprichting van de ad hoc tribunalen voor respectievelijk Rwanda en voormalig Joegoslavië dat dit voornemen in de praktijk werd gebracht. De eerste veroordeling voor genocide werd uitgesproken door het ICTR op 2 september 1998. Het VN-tribunaal dat verdachten voor de massamoorden in Rwanda berechtte, bevond Jean-Paul Akayesu, een Rwandese ex-burgemeester, schuldig aan onder andere genocide. Dit was de eerste keer sinds de ratificatie van de Genocide Conventie dat iemand werd veroordeeld voor genocide.³⁵ De eerste keer dat het ICTY een persoon veroordeelde voor genocide was op 2 augustus 2011. Deze uitspraak was gericht tegen generaal Radislav Krstic voor zijn rol in de massamoord in Srebrenica in 1995.³⁶

De juridische definitie van genocide is nauw omschreven in de Genocide Conventie. De term heeft betrekking op een bepaalde set van wreedheden die zijn gepleegd met als specifiek doel het vernietigen van een groep. Voor velen die zich niet bewust zijn van de inhoud van de conventie, is genocide enkel en alleen volkerenmoord. De definitie is echter veel breder. Zo wordt bijvoorbeeld het gewelddadig overbrengen van kinderen van de ene naar de andere groep vaak niet beschouwd als zijnde genocide in algemene denkbeelden. De algemene opvatting over genocide staat vaak op gespannen voet met de juridische definitie. Vier van de vijf daden die zijn opgenomen in Artikel 2 hebben geen betrekking op massamoord, maar hebben te maken met de bescherming van groepen. Genocide zou daarom volgens deze definitie gepleegd kunnen worden zonder één persoon te vermoorden.³⁷

De standaard definitie van genocide is opgenomen in Artikel 2 van de Genocide Conventie. Dit is de definitie die is opgenomen in de statuten van de ad hoc tribunalen en in het statuut van het Internationaal Gerechtshof.³⁸ Artikel 2 stelt dat genocide het volgende inhoudt:

'any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such:

(a) Killing members of the group;

(b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group;

³⁵ Volkskrant, 3 september 1998.

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/453856/1998/09/03/Rwandese-burgemeester-schuldig-aan-genocide.dhtml>

³⁶ Cryer, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, p.166-167.

³⁷ Kurt Mundorff, 'Other people's children: a textual and contextual interpretation of the Genocide Convention', Article 2(e), *Harvard International Law Journal* 50:1, (2009), p.65-66.

³⁸ Cryer, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, p.166.

- (c) *Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;*
- (d) *Imposing measures intended to prevent births within the group;*
- (e) *Forcibly transferring children of the group to another group.*³⁹

Vrijwel elk woord van de definitie van genocide in de Genocide Conventie kan op meerdere manieren geïnterpreteerd worden.⁴⁰ Dit heeft ten tijde van het opstellen van de definitie voor veel problemen gezorgd, en in de periode daarna voor een discussie die ook nu nog niet beslist is. De definitie is veel minder breed dan Lemkins definitie van genocide: alleen fysieke en biologische genocide vallen onder de bescherming van de conventie.⁴¹ Uit de definitie wordt duidelijk dat niet alle daden die erop gericht zijn een groep te vernietigen per definitie als genocide te bestempelen zijn. De definitie is beperkend van aard. Enkel de vijf handelingen zoals beschreven in Artikel 2 van de conventie kunnen als genocide bestempeld worden.

Situaties waar de specifieke *intentie* tot het vernietigen van een groep ontbreekt vallen niet onder de bescherming van de Genocide Conventie. Het element van de aanduidbare intentie tot het plegen van genocide is daarom cruciaal in de definitie. Genocide is een rudimentaire misdaad *vis á vis* een groep. Dat houdt in dat ook enkel de pogingen met intentie tot het plegen van genocide strafbaar zijn, ongeacht of deze uiteindelijk ook plaats zullen vinden.⁴²

Daarbij sluit de definitie groepen uit die niet tot de vier beschermde groepen horen. Dat houdt in dat in gevallen van bijvoorbeeld uitroeiing van een bepaalde groep die niet opgenomen is in de conventie, deze groep niet beschermd wordt door de conventie. Wanneer een zelfde soort misdaad wordt gepleegd tegen een groep die wel binnen de bescherming van de definitie valt, maar waarbij de specifieke intentie tot het vernietigen van deze groep ontbreekt, valt dit ook buiten de bescherming van de conventie.⁴³ Dat betekent dat deze definitie georiënteerd is op het slachtoffer, en niet op de dader. Er moet dan wel een bepaalde intentie bij de dader aan te tonen zijn om een groep te vernietigen, maar genocide kan alleen als zodanig bestempeld worden wanneer de slachtoffers de beschreven karakteristieken hebben.⁴⁴

³⁹ De Conventie inzake de Voorkoming en Het Verdrag inzake de Voorkoming en Bestrafing van Genocide, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 9 december 1948. Zie voor de originele resolutie tekst de volgende webpagina: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/044/31/IMG/NR004431.pdf?OpenElement>

⁴⁰ Cryer, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, p.166.

⁴¹ Nersessian, *Genocide an Political Groups*, p.7.

⁴² Ibidem, p.16-17; Mundorff, 'Other people's children: a textual and contextual interpretation of the Genocide Convention', p.65.

⁴³ Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, p.203.

⁴⁴ Feierstein, 'Political violence in Argentina and its genocidal characteristics', p.155.

1.3 Verschillende definities van genocide

Sinds de totstandkoming van de Genocide Conventie is er een debat gaande over de definitie van genocide zoals deze in de conventie omschreven is. De afgelopen decennia zijn er meerdere modellen en typologieën ontwikkeld, waarbij de bestaande definitie tot in details geanalyseerd en veelal bekritiseerd werd. In deze paragraaf zullen de modellen en typologieën van de voornaamste auteurs van dit debat worden weergegeven. Er zijn een aantal aspecten van de definitie die volgens verscheidene auteurs incompleet zijn of in sommige gevallen zelfs echt onjuist. Veel bediscussieerde aspecten van dit debat zijn onder andere de intentie van daders, de omvang van genocide, de identiteit van de daders, verschillende vormen van genocide en verschillende definities. De verschillende visies op deze aspecten zullen hieronder kort worden toegelicht.

Hoewel er al sinds de inwerkingtreding van de Genocide Conventie een debat is over de juistheid van de definitie, is deze in 1998 toch als zodanig opgenomen in het Statuut van Rome van het Internationaal Gerechtshof, daar men ook toen niet in staat was overeenstemming te bereiken over een vervangende definitie.⁴⁵ Tot op heden is de definitie van genocide ongewijzigd gebleven. Het debat over de definitie van genocide is daarom nog steeds gaande.

1.3.1 De acht stadia van Stanton

Gregory Stanton, directeur van Genocide Watch, ontwikkelde een model waarin hij beschrijft hoe genocide plaatsvindt in acht fases. Stanton richt zich minder op de discussie over de juistheid van de definitie. Hij zet zich in voor de preventie van genocide en streeft ernaar dat staten zich bewust worden van het proces van genocide. Om genocide te voorkomen moet het duidelijk definieerbaar zijn. Hij ziet genocide als een proces dat zich in acht stadia ontwikkelt. Deze stadia zijn voorspelbaar, maar niet onverbiddeijk.⁴⁶ Elk stadium zou met preventieve maatregelen gestopt moeten kunnen worden. Het is geen lineair proces: elk stadium moet worden voorafgegaan door een eerder beschreven stadium, maar alle stadia blijven functioneren gedurende het proces. Met de huidige internationale wetgeving is het onmogelijk om te interveniëren in de aangelegenheden van andere staten; pas wanneer het één-na-laatste stadium is aangebroken is de VN in staat om volgens het internationaal recht in te grijpen. De stadia zien er als volgt uit⁴⁷:

1. Classificatie; ten grondslag aan het hele proces ligt de classificatie binnen een groep, het onderscheid tussen 'wij' en 'zij'. Dit onderscheid wordt gemaakt op grond van etniciteit, ras, nationaliteit, politieke voorkeur, etc.

⁴⁵ Feierstein, 'Leaving the parental home: an overview of the current state of genocide studies', p.257-269.

⁴⁶ Genocide Watch, zie: <http://www.genocidewatch.org/genocide/8stagesofgenocide.html>.

⁴⁷ Ibidem.

2. Symbolisatie; aan de verschillende classificaties worden namen en symbolen verbonden. Classificatie en symbolisatie leiden niet per definitie tot genocide, maar dit kan wel zo zijn wanneer dit gepaard gaat met stadium 3, dehumanisatie. Symbolen kunnen aan mensen opgedwongen worden (bijvoorbeeld de gele Jodenster).
3. Dehumanisatie; dit is het moment wanneer de ene groep de andere 'inhumaan' verklaart. Leden van deze 'inhumane' groep worden vergeleken met dieren, vernederd, gekleineerd. Bij dit stadium hoort haatpropaganda.
4. Organisatie; een belangrijke stap in het proces van genocide is de organisatie ervan. Genocide is een georganiseerd proces dat vaak geleid wordt door de staat, maar dit kan ook door gedecentraliseerde organisaties (bijvoorbeeld terroristen). Het leger of militaire eenheden worden getraind om massamoorden te plegen.
5. Polarisatie; extremisten komen tegenover andere gematigde groeperingen te staan. Er vindt een polarisatie binnen de samenleving plaats waarbij groepen nog verder uit elkaar worden gedreven en waarbij nog meer haat gecreëerd wordt.
6. Voorbereiding; dit is de laatste stap voor de echte massamoorden plaatsvinden. Slachtoffers worden afgezonderd, opgesloten en uitgehongerd omwille van bijvoorbeeld hun politieke voorkeur of hun afkomst. Zij worden geplaatst in onder andere getto's, concentratiekampen of op een andere manier afgeschermd van hun leefomgeving.
7. Vernietiging; dit is het begin van het proces dat zal resulteren in genocide. Het wordt vernietiging genoemd, omdat de daders dit ook echt zo zien: de andere groep is in hun ogen niet menselijk.
8. Ontkenning; de laatste stap van het genocideproces. Massagraven worden leeggehaald en lijken massaal verbrand. Alle sporen die wijzen op genocide worden gewist, daders ontkennen dat zij schuldig zijn aan elke vorm van misdaad en wijzen de slachtoffers als schuldigen aan. Onderzoek naar genocide wordt tegengegaan en vaak blijven daders aan de macht totdat zij gedwongen af moeten treden en vluchten.

Hoewel Stanton zich uiteindelijk toespitst op het proces van genocide in de vorm van volkerenmoord, en niet de nadruk legt op de bredere definitie van de Genocide Conventie, is zijn model toch relevant voor dit onderzoek. Stanton biedt namelijk een raamwerk bestaande uit verschillende stappen, en juist die opbouw van verschillende stadia maakt het mogelijk een vergelijking te maken met de Argentijnse casus, en in het bijzonder met de kinderroof die heeft

plaatsgevonden tijdens de dictatuur. De stappen classificatie, symbolisatie en dehumanisatie zijn de drie eerste en tevens de belangrijkste stadia die ervoor zorgen dat er een negatief beeld van de ander wordt gecreëerd. Dit enorm negatieve beeld dat de ene groep (vaak de staat) creëert ten opzichte van een andere groep, is cruciaal in het proces van genocide.⁴⁸

Het model van Stanton zou men kunnen zien als een aanvulling op de theorie van Lemkin. Lemkin benadrukte dat zijn definitie van genocide breed opgevat moest worden. Hij onderscheidde acht technieken in het proces van genocide. Het model van Stanton geeft ook weer dat genocide een proces is, waarbij verschillende fasen worden doorlopen. Waar Lemkin vooral de nadruk legde op verschillende voorbeelden van technieken die bijdragen aan genocide, legt Stanton de nadruk op verschillende stappen in het proces naar genocide toe van begin tot eind. De technieken van Lemkin zou men grotendeels kunnen onderbrengen in de stadia 1 tot en met 7 van Stanton. Lemkin geeft concretere voorbeelden waar Stanton met name het gehele proces bestudeert.

1.3.2 Verschillende visies

Veel auteurs hebben de definitie van de Genocide Conventie, of een verbrede versie ervan waarbij sociale of politieke groepen worden toegevoegd, impliciet of expliciet geaccepteerd.⁴⁹ Ondanks de opkomst van vele nieuwe definities of aanvullingen op de Genocide Conventie, is er tot op heden nog geen consensus bereikt over welke definitie de oorspronkelijke zou kunnen vervangen. Het debat omtrent de definitie is alomvattend en kent veel bediscussieerde aspecten. In deze scriptie wordt voornamelijk aandacht besteedt aan de punten van deze discussie die relevant zijn voor de hoofdvraag. Er zijn twee aspecten uit de juridische definitie die aandacht verdienen in combinatie met de analyse van de kinderroof in de Vuile Oorlog, te weten het gedeelte over de intentie van de dader en het gedeelte over de beschermde groepen. Hieronder worden de voornaamste visies van de belangrijkste critici weergegeven op deze twee aspecten. Naast de discussie zullen ook alternatieve definities van vooraanstaande critici worden weergegeven.

Artikel 2 van de Genocide Conventie omschrijft genocide als “*acts committed with intent to destroy*”. Dat betekent dat er sprake moet zijn van een bepaalde intentie tot het vernietigen van een groep. Bij gebrek aan bewijs van de aanwezigheid van intentie valt dit niet te veroordelen met de definitie van de Genocide Conventie. Bassiouni stelt allereerst de vraag of het logisch is om een juridisch kader te hebben waarbij het met opzet vermoorden van één persoon genocide genoemd kan worden, maar het vermoorden van duizenden personen zonder specifieke intentie hiertoe *niet* tot de definitie van genocide gerekend kan worden volgens de Genocide Conventie.⁵⁰ Deze visie

⁴⁸ Joan Frigolé, ‘The Extreme Faces of Power: Genocide, Massacre and Ethnic Cleansing’, *Kula* 1:2, (2008), p.26.

⁴⁹ Helen Fein, *Genocide: a Sociological Perspective*, (London 1990), p.12.

⁵⁰ Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, p.203-204.

wordt met name door niet-juristen vertegenwoordigd, vooral sociale wetenschappers verzetten zich tegen de nauwe juridische kaders die geen enkele vorm van flexibiliteit bieden met betrekking tot de definitie.

Veel auteurs zijn het oneens met de uitsluiting van politieke groepen in de definitie van de Genocide Conventie.⁵¹ Raphael Lemkin was de eerste die zijn twijfel uitte bij de vraag of politieke groepen wel of niet opgenomen zouden moeten worden als beschermde groepen onder de Conventie. Politieke groepen hebben in vergelijking met andere groepen een gebrek aan sterkte, permanentie en persistentie.⁵² Veel landen dreigden bovendien de conventie niet te accepteren wanneer deze politieke groepen ook zou beschermen, daar zij er geen heil in zagen dat de internationale gemeenschap zich met hun interne politieke situatie kon bemoeien. Uiteindelijk is besloten dat politieke groepen niet onder de bescherming van de Genocide Conventie zouden vallen, maar onder de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.⁵³

Het is volgens Eng⁵⁴ noodzakelijk dat politieke groepen onder de bescherming van de Genocide Conventie gaan vallen, daar zij de voornaamste slachtoffers zijn geweest sinds de Tweede Wereldoorlog. Daniel Feierstein sluit zich aan bij deze groep auteurs en vraagt zich af waarom religieuze groepen wel beschermd worden door de Conventie, maar politieke groepen niet. Hij ziet beiden als een geheel, beiden zijn een vorm van geloof en persoonlijke overtuiging.⁵⁵ Barbara Harff en Ted Gur⁵⁶ maken de definitie van de conventie nog breder. Zij voegen niet alleen politieke groepen toe aan de definitie, maar zijn van mening dat iedereen die zich fundamenteel verzet tegen de machthebber in een land onder de bescherming van de definitie zou moeten vallen. Harff en Gur richten zich dus vooral op het concept *politicide* in plaats van genocide.

Leo Kuper wordt gezien als een pionier op het gebied van de genocide studies. Zijn visie op de definitie van genocide in de conventie was één van de eerste die gepubliceerd werd in 1980. Waar latere auteurs veelal trachtten de definitie aan te passen of zelfs in zijn geheel te vervangen, accepteerde Kuper de definitie, met slechts de volgende kanttekening:

“This is not to say that I agree with the definition. On the contrary, I believe a major omission to be in the exclusion of political groups from the list of groups protected. In the contemporary world, political differences are at the very least as significant a basis for massacre and annihilation as racial,

⁵¹ Helen Fein, ‘Accounting for genocide after 1945: Theories and findings, *International Journal on Group Rights* 1 (1993), p.80.

⁵² Feierstein, ‘Political violence in Argentina and its genocidal characteristics’, p.154.

⁵³ Ibidem, p.154.

⁵⁴ Eng, *Redefining Genocide*, p.2.

⁵⁵ Feierstein, ‘Political violence in Argentina and its genocidal characteristics’, p.154.

⁵⁶ Fein, *Genocide: a Sociological Perspective*, p.12-14.

*national, ethnic or religious differences. Then too, genocides against racial, national, ethnic or political groups are generally a consequence of, or intimately related to, political conflict.*⁵⁷

Kuper heeft dus wel een zekere mate van kritiek op de definitie van de conventie, maar geeft geen nieuwe definitie die de oude zou moeten vervangen. Hij betoogt dat het belangrijker is om gebruik te maken van de bestaande definitie en deze op een zo goed mogelijke manier toe te passen op verschillende historische casussen, dan aandacht te besteden aan de vrijwel onmogelijke opdracht een nieuwe definitie te herformuleren.⁵⁸

Ook Frigolé is van mening dat we niet moeten proberen om een nieuwe definitie te vormen of om delen van de bestaande Conventie te veranderen. Het is volgens hem belangrijker om vast te houden aan de originele definitie en de mogelijkheden, zowel impliciet als expliciet, ervan te onderzoeken. Frigolé stelt dat er binnen de sociale wetenschappen zeker een discussie kan plaatsvinden, maar die moet niet het doel hebben de definitie gedeeltelijk te reconstrueren.⁵⁹ Volgens Frigolé zorgen meerdere factoren ervoor dat wetenschappers het moeilijk vinden consensus te bereiken over de definitie van genocide. Frigolé wijst op de periode na de Tweede Wereldoorlog. Landen stonden toen al lijnrecht tegenover elkaar tijdens het proces van het zoeken naar een formulering van de definitie. Er werd veel geschraapt om tot een formulering te komen die de meeste landen tevreden kon stellen. Als gevolg daarvan zijn er veel concessies gedaan en hebben wetenschappers juist die punten van concessies als gebrekkig aangewezen in de discussies die volgden na het inwerking treden van de Conventie.

Ook de kritiek van Helen Fein is met name gericht op de definitie van beschermde groepen in de conventie. In tegenstelling tot de eerder genoemde auteurs richt Fein zich echter niet alleen op de insluiting van politieke groepen in de definitie, maar kijkt nog breder en benadrukt het belang van het beschermen van groepen in het algemeen. Met het woord *genus* als uitgangspunt voor de definitie van genocide, moeten we er volgens Fein vanuit gaan dat beschermde groepen door Lemkin en de Verenigde Naties beschouwd werden als fundamenteel, subfamilies van de mensheid en aanhoudende elementen binnen de samenleving. Zij zijn dus de basis van de conventie en iedere groep zou volgens haar beschermd moeten worden. Fein definieert genocide als volgt: *“Genocide is sustained purposeful action by a perpetrator to physically destroy a collectivity directly or indirectly, through interdiction of the biological and social reproduction of group members, sustained regardless of the surrender or lack of threat offered by the victim”*.⁶⁰

⁵⁷ Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, p.39.

⁵⁸ Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, p.39.

⁵⁹ Frigolé, ‘The Extreme Faces of Power: Genocide, Massacre and Ethnic Cleansing’, p.22.

⁶⁰ Fein, *Genocide: a Sociological Perspective*, p.23-25.

Het interdisciplinaire aspect in het debat zorgt ook voor problemen: juristen en sociale wetenschappers staan vaak lijnrecht tegenover elkaar. Waar juristen hardnekkig vasthouden aan de definitie van de Conventie, verzetten sociale wetenschappers zich tegen de afhankelijkheid van één definitie in het internationaal recht. Daarbij komt dat verscheidene auteurs zich verzetten tegen het vergelijken van verschillende gebeurtenissen met elkaar.⁶¹

Eng vat samen dat het aan de ene kant heel duidelijk uitsluiten van bepaalde elementen en het aan de andere kant juist behouden van andere elementen in de conventie voor veel problemen zorgt. Door politieke groepen uit de sluiten zijn staten als het ware vrij om interne massamoorden te plegen onder het mom van 'politieke onderdrukking'. De internationale gemeenschap zou dan alleen reageren wanneer moorden op grote schaal en over een lange periode plaatsvinden, ook als meerdere factoren erop wijzen dat bepaalde acties uitgevoerd worden met als doel het uitroeien van een bepaalde groep. Het is volgens Eng belangrijk om niet alleen de aandacht te vestigen op fysieke uitroeiing als belangrijkste element van de definitie van genocide, maar ook vooral aandacht te besteden aan de andere elementen van de definitie die acties beschrijven die bijdragen tot vernietiging van een bepaalde groep. Er volgens Eng een hele simpele oplossing: verwijder een aantal fysieke elementen en breid het aantal beschermde groepen uit.⁶² Eng stelt tot slot dat het falen van de definitie van genocide vooral wordt bepaald door factoren als staatssoevereiniteit en belangen van staten om wel of niet te interveniëren. Er zijn gevallen waarbij duidelijk genocide plaatsvond, maar waarbij de internationale gemeenschap niet ingreep door tegenstrijdige belangen.⁶³

Chalk en Jonassohn benaderen de discussie over de definitie vanuit een ander oogpunt. Allereerst onderschrijven Chalk en Jonassohn de definitie van de Genocide Conventie op het punt dat er bij de daders altijd een specifieke intentie tot het uitroeien van een groep moet zijn.⁶⁴ Daarnaast vestigen zij in hun betoog de aandacht op een ander belangrijk aspect van de definitie zoals opgenomen in de Genocide Conventie. Zij mengen zich niet in de discussie of politieke groepen al dan niet beschermd zouden moeten worden, maar zijn van mening dat er vanuit een ander perspectief naar de slachtoffergroep moet worden gekeken. Zij stellen dat bij het beoordelen van een bepaalde casus het noodzakelijk is om de slachtoffergroep te definiëren vanuit het perspectief van de dader. In de wetenschappelijke literatuur wordt een slachtoffergroep vaak geformuleerd vanuit het perspectief van de slachtoffergroep zelf of vanuit het perspectief van academici. Omdat de Genocide Conventie de nadruk legt op de noodzaak tot het aantonen van intentie bij de dader, is het volgens Chalk en Jonassohn essentieel om dan ook vanuit het perspectief van de dader naar de

⁶¹ Fein, *Genocide: a Sociological Perspective*, p.20-22.

⁶² Eng, *Redefining Genocide*, p.2.

⁶³ Ibidem, p.6.

⁶⁴ Chalk en Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analysis and Case Studies*, p.28.

slachtoffergroep te kijken. De karakterisering van een groep door de dader is subjectief en zou centraal moeten staan bij het formuleren van de slachtoffergroep. Chalk en Jonassohn hanteren daarom de volgende alternatieve definitie van genocide: *“Genocide is a form of one-sided mass killing in which a state or other authority intends to destroy a group, as that group and membership in it are defined by the perpetrator”*.⁶⁵

Conclusie

Meer dan vijftig jaar na dato is er nog altijd een debat gaande over de definitie van genocide. Er wordt kritiek geleverd op de definitie van de Genocide Conventie. Raphael Lemkin zag genocide als een breed begrip. Hij was de eerste die het begrip introduceerde in de wetenschappelijke literatuur en werkte het concept verder uit. Voor Lemkin was genocide niet alleen massamoord, maar bestond het uit het een reeks acties die erop gericht waren een groep te vernietigen. Een groot gedeelte van zijn definitie is terug te vinden in de definitie van de Genocide Conventie. Er is echter in de aanloop van de vaststelling van de definitie veel onderhandeld en bepaalde aspecten werden gewijzigd. Over de uiteindelijke definitie is een debat ontstaan. Auteurs leveren met name kritiek op de beperkte bescherming van bepaalde groepen en op de noodzaak het bestaan aan te kunnen tonen van een bepaalde intentie tot het vernietigen van een groep. Ook zijn er auteurs die een eigen definitie formuleren en die hanteren in hun werk. De definities uit paragraaf 1.3 zullen in een later stadium in dit onderzoek worden besproken in relatie tot de kinderroof die plaatsvond in Argentinië. Ook zal het model van Stanton gebruikt worden voor een analyse van de Argentijnse casus.

⁶⁵ Chalk en Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analysis and Case Studies*, p.23, 28.

HOOFDSTUK 2 De Vuile Oorlog

Dit hoofdstuk dient als historisch kader en zal de Argentijnse politieke geschiedenis weergeven. Deze geschiedenis is complex en wordt gekenmerkt door de vele presidenten en militaire coups in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Om te begrijpen hoe vanaf de jaren zeventig de vele martelingen, verdwijningen en andere vormen van onderdrukking hebben kunnen plaatsvinden, is het essentieel om de periode ervoor te analyseren. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt daarom een overzicht gegeven van de algemene omslag naar vormen van autoritarisme die in de jaren vijftig, zestig en zeventig van de twintigste eeuw waar te nemen was in Latijns-Amerika. Vervolgens wordt de periode voorafgaand aan de Vuile Oorlog in Argentinië geanalyseerd en zal duidelijk worden tegen welke achtergrond de militaire junta heeft plaatsgevonden. Tenslotte wordt dieper ingegaan op de misdaden die tijdens deze periode zijn gepleegd en welke intenties het regime had. Vooral dit laatste is belangrijk om uiteindelijk in een later hoofdstuk te kunnen concluderen of de misdaden die tijdens deze periode zijn gepleegd als genocide te kenmerken zijn.

2.1 Politieke situatie in Latijns-Amerika en Argentinië voorafgaand aan Vuile Oorlog

2.1.1. De opkomst van de veiligheidsstaat

Het einde van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig van de twintigste eeuw waren in vrijwel geheel Latijns-Amerika een onstuimige periode die veel veranderingen met zich meebracht. Veel landen die zich leken te ontwikkelen tot solide democratieën, maakten eind jaren zestig en begin jaren zeventig een terugslag naar vormen van rechts autoritarisme.⁶⁶ Deze autoritaire regeringen hadden veel weg van de regeringen die in de jaren na de Tweede Wereldoorlog de politieke situatie in Latijns-Amerika beheersten. Het verschil met de dictaturen van voorgaande jaren was echter dat deze autoritaire regeringen niet alleen gekenmerkt werden door extreme vormen van onderdrukking, maar ook door hun neoliberale economische strategieën.⁶⁷

Veel landen in Latijns-Amerika maakten in de jaren na de Tweede Wereldoorlog een industrialisatieproces door. Urbanisatie en technologische ontwikkeling zorgden voor een verbetering van infrastructuur op het gebied van transport maar ook van communicatie. De economie groeide en de sociale structuren werden steeds complexer. Er ontstond een middenklasse die een grotere rol begon te spelen binnen de maatschappij. Zij groeide niet alleen in aantal maar ook haar politieke relevantie werd aanzienlijk groter. Als gevolg van deze verandering in de sociale hiërarchie groeide ook de invloed van de staat om te kunnen voorzien in de behoeften van deze

⁶⁶ Will Fowler, *Latin America. 1800 – 2000*. (Londen 2002), p.133.

⁶⁷ *Ibidem*, p.133-134.

groep. Ook machtsposities binnen het leger, de kerk en de overheid werden nu vaker bekleed door individuen afkomstig uit de middenklasse.⁶⁸

De opkomst van deze nieuwe middenklasse en haar machtspositie zorgde voor problemen. Er ontstonden daaruit zo veel nieuwe bewegingen met elk hun verschillende politieke en economische belangen dat er conflicten ontstonden. Groepen die voorheen weinig onderwijs hadden genoten, waren nu in staat om hun politieke ongenoegen te uiten en zich te manifesteren. Bovendien was de kloof tussen arm en rijk door de industrialisatie van de jaren vijftig steeds groter geworden en dit alles zorgde er voor dat opstanden en guerrillabewegingen alleen maar meer gevoed werden. De angst voor deze opkomende revolutionaire krachten resulteerde er uiteindelijk in dat veranderingen binnen het staatsapparaat onvermijdelijk waren.⁶⁹

Vrijwel geheel Latijns-Amerika stond aan de rand van de uitbraak van een gewelddadige linkse revolutie.⁷⁰ De nieuwe linkse regeringen waren erg populistisch en hadden een autoritair karakter. Desondanks heerste er in de jaren zestig in een groot aantal landen een democratische sfeer en was er een bepaalde mate van vrijheid van pers. Mede daarom was het dat de Cubaanse Revolutie van 1959 zoveel invloed heeft gehad op het verloop van het politieke geschiedenis in Latijns-Amerika. Fidel Castro gaf samen met Che Guevara het concept 'guerrilla oorlogvoering' naam en streed met zoveel passie voor de omverwerping van de dictatuur van generaal Fulgencio Batista dat dit impact had op het gehele continent.⁷¹

Het was onvermijdelijk dat het leger in zou grijpen gezien de lange geschiedenis van staatsgrepen door militairen op het Latijns-Amerikaanse continent. In landen als Chili, Brazilië en Argentinië gebeurde dit dan ook en greep het leger in om de orde te herstellen. Deze reactie stond beter bekend als de nationale veiligheidsdoctrine, of wel de opkomst van de nationale veiligheidsstaat.⁷² Dit was volgens veel auteurs een van de grootste oorzaken dat het politieke conflict in Latijns-Amerika radicaliseerde.⁷³ De nationale veiligheidsstaat was de kern van het zogenaamde 'nieuwe professionalisme', verwijzend naar de vernieuwde focus van het leger op interne in plaats van externe bedreigingen. Traditioneel gezien focuste het leger zich voornamelijk op bedreigingen van buitenaf en tactieken waren gericht tegen andere staten die een bedreiging

⁶⁸ Thomas J. D'Agostino, 'Latin American Politics', in: Richard Hillman, *Understanding Contemporary Latin America*, (London 2005), p.79.

⁶⁹ Ibidem p.79-80.

⁷⁰ Paul W. Zagorski, 'The Military', in: Richard Hillman, *Understanding Contemporary Latin America*, (London 2005), p.126.

⁷¹ Thomas C. Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, (Lanham 2007), p.19-21; Feierstein, 'Political violence in Argentina and its genocidal characteristics', p. 149-150.

⁷² Zagorski, 'The Military', p.126-128.

⁷³ Feierstein, 'Political violence in Argentina and its genocidal characteristics', p.149-150; Zagorski, 'The Military', p.125-128.

vormden voor de nationale integriteit. De nieuwe veiligheidsdoctrine veranderde deze traditionele strategie. De nieuwe vijand was niet langer een andere staat, maar zogenaamde revolutionairen (*subversives*), linkse politieke tegenstanders en inwoners van het eigen land.⁷⁴ De nationale veiligheidsstaat werd gecreëerd en deze werd geleid door militaire regeringen. In voorgaande jaren had het leger bij coups voornamelijk als toezichthouder opgetreden en behielden legerofficieren hun posities. De militairen trachtten in deze gevallen de politieke status quo te repareren en te herstellen. De nationale veiligheidsdoctrine veranderde dit. Militaire regeringen hadden nu als doel om de gehele onderliggende sociale, economische en politieke structuren binnen een staat te hervormen, hier lag volgens hen de bron van instabiliteit in het land. Er vond een nieuwe golf van militarisering plaats in Latijns-Amerika. Er werden coups gepleegd, lange termijn regeringen werden geïnstalleerd en de militairen introduceerden nieuwe hervormde instituties. Politieke participatie werd tegengegaan om opstanden te voorkomen.⁷⁵ Tegen deze achtergrond vond in Argentinië in 1976 de militaire coup plaats die het begin van een periode van repressie en vervolgingen van tegenstanders inluidde.

2.1.2 De situatie in Argentinië voorafgaand aan de militaire junta

Argentinië was ook vóór de militaire junta een politiek instabiel land. Tussen 1930 en 1976 waren er negen geslaagde militaire coups en tweeëntwintig verschillende presidenten, waarvan slechts twee gekozen regeringen hun constitutionele termijn uitzaten, geen enkele na het jaar 1952.⁷⁶

Legerkolonel Juan Perón werd in 1946 tot president verkozen.⁷⁷ Perón is één van de belangrijkste figuren geweest als men kijkt naar de opkomst en de ontwikkeling van geweld in Argentinië in die periode. Perón voerde een populistisch beleid ten behoeve van de arbeiders, maar tegelijkertijd onderdrukte hij elke vorm van antiperonisme. Tegenstanders werden in elkaar geslagen of opgesloten in gevangenissen.⁷⁸ Mede door zijn vrouw Eva Perón, beter bekend als Evita, werd zijn achterban steeds groter.⁷⁹ Toen Evita in 1952 overleed verloor hij veel politieke steun. Hierdoor, alsmede door een conflict met de Katholieke kerk en het leger, verloor hij in 1955 zijn macht en werd hij door middel van een staatscoup afgezet.⁸⁰

⁷⁴ Zagorski, 'The Military', p.126

⁷⁵ Ibidem, p.126-128.

⁷⁶ Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, p.96.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Fowler, *Latin America. 1800 – 2000*, p.115.

⁷⁹ Ibidem, p.115-116; Jaime Malamud Goti, *Terror y justicia en la Argentina. Responsabilidad y Democracia después de los Juicios al Terrorismo de Estado*, (Buenos Aires 2000), p.21-22.

⁸⁰ Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, p.95-96.

Tussen 1955 en 1973 kwamen zowel civiele als militaire regeringen aan de macht, die gemiddeld niet langer dan tweeëntwintig maanden stand hielden.⁸¹ In 1966 pleegde het leger onder leiding van generaal Juan Carlos Onganía een staatsgreep en wist de gekozen regering omver te werpen. Onganía keerde zich tegen de arbeiderspartij van Perón en onderdrukte elke vorm van oppositie. Zijn regime geloofde in het neoliberalisme en was in grote lijnen een voorloper van de militaire junta in de jaren zeventig. Een bekende opstand tegen het regime van Onganía was de 'Cordabazo', een opstand van arbeiders en studenten in de stad Córdoba in 1969. Vakbonden, universiteitsstudenten en middelbare scholieren werden steeds radicaler. Het grootste gevolg van de Cordabazo was een opkomst van urbane guerrillabewegingen. Eén van de twee grootste bewegingen was de politiek rechts georiënteerde ERP (het Revolutionaire Volks Leger), een gewapende beweging van een arbeiderspartij die tegen het peronisme was. Daar lijnrecht tegenover stonden de Montoneros, deze beweging was links georiënteerd en bestond uit studenten en linkse intellectuelen die zich verzetten tegen de vastgeroeste linkse elite die in hun ogen niets wist te bereiken bij verkiezingen of binnen de vakbonden. De Montoneros waren dus niet anti-Perón, maar verzetten zich tegen de traditionele linkse elite.⁸² De ERP en de Montoneros streden tegen elkaar en maakten zich schuldig aan ontvoeringen en martelingen van bijvoorbeeld vakbondsleiders. Er ontstond een guerrilla oorlogvoering tussen de bewegingen.⁸³

Als gevolg van een serie gewelddadige demonstraties tegen het militaire regime, werd de macht door Onganía overgedragen aan generaal Roberto M. Levingston in 1970 en in 1971 aan generaal Alejandro Lanusse.⁸⁴ Lanusse organiseerde in 1973 verkiezingen waarbij Perón weer aan de macht kwam.⁸⁵ Velen waren ervan overtuigd dat Perón de enige was die de verschillende politieke kampen kon verenigen. Hij stelde José López Rega aan als minister van Sociale Zaken. Middels deze functie had López Rega de controle over een groot budget en hiermee richtte hij de AAA (Argentijnse Anticommunistische Alliantie) op, een rechtse guerrilla organisatie die linkse politieke activisten achtervolgde en vermoordde. De AAA werd vanaf deze periode steeds belangrijker en ontvoerde, martelde en vermoordde steeds meer tegenstanders van het regime. In 1974 vermoordde de AAA zeventig intellectuelen en advocaten; in 1975 was dit aantal opgelopen tot vijftig moorden per week. Ook tijdens de Vuile Oorlog zelf had de AAA een belangrijk aandeel in het geweld tegen politieke tegenstanders.⁸⁶

⁸¹ Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, p.95.

⁸² Ibidem, p.96-98; Marguerite Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, (Wilmington 1994), p.20.

⁸³ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.20.

⁸⁴ Ibidem, p.21.

⁸⁵ Ibidem, p.23.

⁸⁶ Ibidem, p.22-23; Howard J. Wiarda en Harvey F. Kline, *Latin American Politics and Development*, (Boulder 2007), p.113-114.

Perón overleed op 1 juli 1974 aan een hartaanval en zijn weduwe, Isabel Perón, nam de macht van hem over. Isabel Perón ondervond veel weerstand van het leger en gaf op 1 juli 1974 toe aan de strijdkrachten en de politie, en kondigde de staat van beleg af in het land. Daarmee gaf ze de AAA een vrijbrief om op te treden tegen de guerrilla's. Vanaf dat moment verergerde de situatie en begon het geweld te escaleren. Het leger vervolgde iedereen die ervan verdacht werd zich te verzetten tegen de gevestigde orde. Er werden spionagenetwerken gevormd en geheime detentiecentra opgezet. Veel leden van linkse groeperingen werden ontvoerd en 'verdwenen'. Hun lichamen werden later in onherkenbare staat teruggevonden in rivieren of op vuilnisbelten.⁸⁷ Vanaf dat ogenblik waren alle ingrediënten voor een 'Dirty War' aanwezig.⁸⁸ De chaos was in de ogen van het leger compleet en het vond dat er ingegrepen moest worden voor het zou escaleren (wat een opmerkelijke beschouwing is gezien hun autoritaire regime tijdens de periode die volgde, waarbij de situatie met betrekking tot de mensenrechtenschendingen juist dramatische vormen aannam).

2.2 De militaire junta in Argentinië

Op 24 maart 1976 pleegde het leger een staatsgreep onder leiding van generaal Jorge Rafael Videla. Dit was het moment waarop de militaire repressie officiële vormen aan begon te nemen. De militaire regering zou tot 1983 voortduren. De militaire junta werd geleid door vier verschillende personen. De eerste junta onder leiding van Videla was de meest wrede en repressieve. De meeste verdwijningen vonden plaats in 1976 en 1977, hoewel de misdaden ook in de jaren erna aanhielden.⁸⁹

Het leger noemde zijn missie het 'Nationaal Proces van Reorganisatie' en had zichzelf ten doel gesteld de politieke chaos in het land te beëindigen en de economie te stabiliseren. Om de eerste doelstelling waar te kunnen maken werd het gebruik van geweld vergroot. Zogenaamde subversieve elementen van de samenleving, doelende op linkse of revolutionaire 'terroristen', waren het doelwit. De gehele Argentijnse bevolking moest gezuiverd worden en daarbij werden uiterst harde maatregelen niet uit de weggegaan. Het regime verklaarde een 'Vuile Oorlog', een term die de generaals zelf introduceerden. Argentinië moest gezuiverd worden om de traditionele Argentijnse waarden te herstellen. Deze maatregelen waren niet alleen gericht tegen de inmiddels verzwakte guerrilla's en linkse terroristen maar ook tegen iedereen die er verdacht van werd revolutionair te zijn. De militairen achtten het noodzakelijk dat de oorsprong van de politieke instabiliteit in het land aangepakt zou worden. Dit ging in hun ogen veel verder dan de problemen van het peronisme en de opstandige vakbonden. Volgens hen was de gehele Argentijnse samenleving vergiftigd door linkse

⁸⁷ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.22-23.

⁸⁸ Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, p.96-99.

⁸⁹ Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture* (New York 1998), p.7-8.

‘subversieve elementen’ en de chaos en corruptie zouden gevolgen zijn van de invloed van deze mensen op de maatschappij.⁹⁰ Deze strijd zouden de militairen niet slechts voor het Argentijnse volk voeren, maar voor de Westerse christelijke beschaving in het algemeen. Videla verklaarde in 1975 op de elfde Conferentie van Latijns-Amerikaanse Legers in Montevideo al dat ‘er net zo veel mensen zouden moeten sterven als dat nodig was om Argentinië weer een veilig land te laten zijn.’⁹¹

De tactieken die de Argentijnse junta hiervoor gebruikte zijn inmiddels wereldwijd bekend. De junta wilde echter niet dat deze bekendheid kregen in het buitenland, dus begon zij een politiek van ‘verdwijningen’. Alles moest in het geheim gebeuren. Er werden in feite twee werelden gecreëerd, een publieke en een clandestiene. Het ultieme doel was om de subversieve elementen uit te schakelen. Het in de war brengen van de bevolking was slechts één van de middelen die het leger gebruikte om dit doel te bereiken. De kracht van de Vuile Oorlog was dat vrijwel de gehele Argentijnse bevolking de situatie op een gegeven ogenblik als zowel begrijpelijk, onduidelijk en desoriënterend tegelijkertijd ervoer. Renée Epelbaum, een moeder aangesloten bij de mensenrechtenorganisatie Madres de la Plaza de Mayo, verwoordde dit als volgt: *‘It made you psychotic. We could barely ‘read’, let alone ‘translate’ the world around us. And that was exactly what they wanted.’*⁹²

Duizenden mensen werden van straat geplukt door agenten in burgerkleding of werden ontvoerd uit hun huis of werk. Auto’s zonder nummerborden reden door de straten op zoek naar specifieke personen die ervan verdacht werden links of revolutionair te zijn.⁹³ Onder de ontvoerden bevonden zich onder andere studenten, vakbondsleiders, intellectuelen, journalisten, joden, zwangere vrouwen en soms werden zelfs gehele families meegenomen en voor elkaars ogen gemarteld.⁹⁴ Alle groeperingen die op welke manier dan ook de maatschappij vertegenwoordigden, zoals politieke partijen, vakbonden en maatschappelijke verenigingen, werden onderdrukt.⁹⁵ Mensen werden ontvoerd in zowel klaar daglicht als ‘s nachts. Vaak dachten mensen dat er een vergissing was begaan en hoopten op terugkeer van hun familie of vrienden. Slechts een hele enkele keer gebeurde dit en kwam iemand zwaar verminkt terug, vaak met als enige doel de omgeving angst aan te jagen en te waarschuwen.⁹⁶

De ontvoerde personen werden naar illegale detentiecentra of concentratiekampen gebracht die overal in het land waren opgezet. Deze detentiecentra waren uitgerust met zowel de meest

⁹⁰ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.114.

⁹¹ Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture*, p.6-7.

⁹² Ibidem, p.20.

⁹³ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.23-25; Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.115.

⁹⁴ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.21.

⁹⁵ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.115.

⁹⁶ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.23-28.

geavanceerde als ook de meest primitieve middelen om te martelen.⁹⁷ De tactieken die werden toegepast op de gevangenen waren wreed en onmenselijk. Gevangenen werden systematisch, sadistisch en seksueel misbruikt op de meest gruwelijke wijze. Het doel was niet om informatie van hen te verkrijgen, slechts om hen te breken. Na dagenlange martelingen werden ze uitgehongerd en vastgeketend achtergelaten in hun eigen vuil. Het doel hiervan was om hen zowel psychisch als fysiek te breken. Gevangenen werden geblinddoekt om het gevoel van desoriëntatie te vergroten.⁹⁸ Dehumanisering was één van de belangrijkste tactieken die de militairen gebruikten om de linkse revolutionairen, in hun ogen terroristen, te vernederen en totaal te ontdoen van enige vorm menselijke waardigheid.

De in totaal 340 clandestiene detentiecentra bevonden zich buiten de steden, maar ook werden ontvoerde personen vastgehouden in kelders van fabrieken, radiostations of in residentiële buurten. Soms wisten buurtbewoners wel degelijk wat er aan de hand was door de ambulances, vrachtwagens, helikopters en gewapende geheime dienst in burgerkleding die ze telkens weer voorbij zagen komen. De meeste mensen waren echter te bang om iets te zeggen. Ook stonden sommige detentiecentra in Uruguay of Chili. Geheimhouding was niet alleen belangrijk om het imago van Argentinië te bewaren, maar ook om de illegale en onconstitutionele acties te maskeren. Mensenrechten werden geschonden. De pers mocht niet over de verdwijningen schrijven. Er was een enorme staat van onderdrukking.⁹⁹

Gevangenen die niet naar huis terugkeerden kregen op een bepaald moment te horen dat het tijd was om 'overgeplaatst te worden'. Dit was de uitdrukking die de militairen gebruikten om aan te geven dat ze geëxecuteerd zouden gaan worden.¹⁰⁰ De meesten werden nooit teruggevonden. Later werden massagraven ontdekt vol skeletten met tekenen van gewelddadige doodsoorzaken zoals kogelgaten, ingeslagen schedels en gebroken botten. Naast het bergen van de lijken in massagraven, werden slachtoffers levend verbrand in ovens en anderen werden vanuit vliegtuigen in zee of rivieren gegooid, in de hoop dat hun lichamen zouden worden opgegeten door haaien.¹⁰¹ In totaal wordt het aantal vermiste personen door mensenrechtenorganisaties geschat op 30.000.

Met de woorden *los desaparecidos* werd gerefereerd naar de personen die verdwenen in de periode van 1976 tot 1983 door toedoen van de militairen. Marguerite Feitlowitz wijdt een gedeelte van haar boek *A Lexicon of Terror* (1998) aan de verschillende woorden en uitdrukkingen die zijn

⁹⁷ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.115.

⁹⁸ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.26-29.

⁹⁹ Ibidem, p.22-31.

¹⁰⁰ Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, p.113.

¹⁰¹ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.115.

ontstaan of een nieuwe betekenis hebben gekregen door de Vuile Oorlog.¹⁰² *Desaparecidos*, vrij vertaald ‘verdwenen personen’ of ‘vermisten’, is een concept dat oorspronkelijk uit de Tweede Wereldoorlog stamt. De Duitsers gebruikten deze term ook al en wilden hun gevangenen ook laten verdwijnen zonder dat er nog een spoor van hen te bekennen zou zijn. Feitlowitz citeert een getuige van de CONADEP: *‘The first thing they told me was to forget who I was, that as of that moment I would be known only by a number, and that for me the outside world stopped here.’*¹⁰³

Onder de ontvoerde en verdwenen personen tijdens de periode van de militaire junta bevonden zich ook zwangere vrouwen. Er wordt geschat dat zo’n 400 tot 500 baby’s in gevangenschap werden geboren en van wie de moeder na hun geboorte werd vermoord. De zwangere vrouwen bevielen zowel in de clandestiene gevangenissen zelf als in het militaire Campo de Mayo ziekenhuis in Buenos Aires. Uit verklaringen van ooggetuigen jaren later werd duidelijk in welke toestand deze vrouwen verkeerden. Ze werden vaak geblinddoekt tijdens de bevalling en zodra hun kind geboren was werd het meegenomen.¹⁰⁴ De kinderen werden gezien als ‘oorlogsbuit’. Baby’s werden ‘geadopteerd’ door families van militairen, achtergelaten bij instituties zonder hun naam erbij te vermelden of verkocht op de zwarte markt. Er waren wachtlijsten waar families van militairen zich op konden inschrijven voor een kind.¹⁰⁵ Ook werden kinderen samen met hun ouders meegenomen. De ouders verdwenen, de kinderen kregen een nieuwe familie die trouw was aan het militaire regime. Documenten werden vervalst of vernietigd, en de kinderen werden opgevoed alsof zij als lid van het gezin waren geboren.

Het was duidelijk dat de kinderroof een vooropgezet gestructureerd plan was. De kinderen werden bewust geroofd en weggehaald uit hun vertrouwde leefomgeving. Deze tactiek wordt vaak de zogenaamde kinderroof genoemd. Hoewel het aantal kinderen dat gestolen werd aanzienlijk kleiner was dan het aantal verdwenen personen, is het wel een belangrijk onderdeel van de strategie van de junta geweest. Omdat de kinderen die toen weggehaald werden bij hun oorspronkelijke ouders nu volwassen zijn, heeft deze tactiek ook 30 jaar later nog veel impact op de Argentijnse samenleving. Dat was het doel van de junta: het vernietigen van de groep revolutionairen en het onmogelijk maken om hun generatie kinderen op te laten groeien volgens hun zienswijze. Deze gestolen generatie werd volwassen in de tijd dat nieuwe wetten het mogelijk maakten om daders te vervolgen en oude gesloten rechtszaken weer te heropenen.¹⁰⁶ Hoe zij hiermee omgingen wordt

¹⁰² Zie Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture*, p.51-62 voor een specifieke beschrijving van vocabulaire gerelateerd aan de Vuile Oorlog.

¹⁰³ Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture*, p.51.

¹⁰⁴ Zie de Engelse vertaling van het Nunca Más-rapport op:

http://www.desaparecidos.org/nuncamas/web/english/library/nevagain/nevagain_001.htm

¹⁰⁵ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.115.

¹⁰⁶ Elin Skaar, *Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, (New York 2011), p.48; Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.55-64.; *Geschiedenis van de Abuelas*

duidelijk in hoofdstuk 3 en 4. De verblijfplaatsen van deze kinderen houden de gemoederen tot op de dag van vandaag nog bezig in Argentinië.

Bijna dertig jaar na het einde van de Vuile Oorlog is de kinderroof die toen plaatsvond nog altijd een heel gevoelig onderwerp binnen de Argentijnse samenleving. Kinderen die niet wisten dat zij tot deze groep behoorden werden hier in sommige gevallen heel onverwacht mee geconfronteerd en dit zorgde uiteraard voor veel vragen en spanningen. Eén van de kinderen die weggehaald werd bij haar oorspronkelijke familie, Victoria Moyano Artigas, vertelt dat haar adoptieouders de waarheid nooit verteld hadden. Zij hielden haar verschillende versies van de waarheid voor: toen ze klein was vertelden ze haar dat haar ouders gestorven waren bij een auto-ongeluk, later zeiden ze dat haar moeder stierf bij de bevalling en haar vader haar verlaten had. Ze werd herenigd met haar grootouders omdat een lerares van school haar had aangemeld bij de mensenrechtenorganisatie Abuelas. De lerares had een zoon met dezelfde leeftijd als de 'broer' van Victoria. Het jongetje kwam op een keer in de klas met het verhaal dat hij een nieuw zusje had gekregen. De lerares had meteen in de gaten dat dit niet zomaar een adoptiekindje was, en toen Victoria bij haar op school kwam had ze haar identiteitspapieren gekopieerd en direct contact opgenomen met de Abuelas. Die wisten haar echte familie te lokaliseren en te vertellen wat er in werkelijkheid met haar ouders gebeurd was. Victoria was geboren in een clandestiene gevangenis. Haar moeder werd daar gebracht toen ze vier maanden zwanger was.¹⁰⁷ In hoofdstuk 3 zullen deze wetten en de gevolgen hiervan nader worden toegelicht. De kinderen die slachtoffer waren geworden van de kinderroof organiseerden zich in de vorm van een non-gouvernementele organisatie om elkaar te steunen en nog meer processen mogelijk te maken.

Er waren zes mensenrechtenorganisaties in Argentinië tijdens de periode van de militaire junta. Door de repressie konden zij echter weinig aan de mensenrechtenschendingen doen. Een groep moeders wiens kinderen verdwenen waren door het regime, gingen in 1976 naar het presidentiële paleis om antwoord te eisen op de vraag waar hun kinderen gebleven waren. Zij ontwikkelden zich tot een van de grootste mensenrechtenorganisaties ooit.¹⁰⁸ De positie van mensenrechtenorganisaties tijdens en na de Vuile Oorlog in Argentinië zal in hoofdstuk 3 nader worden toegelicht.

op:

http://abuelas.org.ar/institucional.php?institucional=historia.htm&der1=der1_hist.php&der2=der2_inst.php.

¹⁰⁷ Getuigenis van Victoria Moyano Artigas op de website van Abuelas de Plaza de Mayo:

http://abuelas.org.ar/areas.php?area=prensaNietos.php&der1=der1_mat.php&der2=der2_mat.php.

¹⁰⁸ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.27-29.

2.3 Ineenstorting van de militaire junta

In 1978 werd het Wereldkampioenschap voetbal in Argentinië georganiseerd. Er werd verwacht dat veel informatie met betrekking tot de schendingen van de mensenrechten in korte tijd naar voren zou komen. Dit was echter niet het geval, gezien het feit dat er voornamelijk sportjournalisten kwamen voor wie de schendingen vrijwel onzichtbaar bleven. Deze sportjournalisten stuurden berichten de wereld in waarin zij verklaarden dat de bezorgdheid rondom de schending van mensenrechten en de repressie in Argentinië niet nodig was.¹⁰⁹ Het duurde niet lang voordat andere berichten dit tegenspraken en delen van de waarheid boven tafel kwamen. Internationale mensenrechtenorganisaties als Amnesty International hielden de situatie in Argentinië al langer in de gaten, mede door mensenrechtenschendingen onder de regering van Perón. Toen Argentinië eind 1978 geld nodig had van de VS voor een project om een dam te bouwen, leende de Amerikaanse president Jimmy Carter dit geld onder de voorwaarde dat de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Mensenrechten een bezoek mocht brengen aan het land. De commissie deed dit in 1979 en praatte onder andere met leden van de junta, kerkleiders, mensenrechtenorganisaties, advocaten, vakbonden en politieke partijen en zij bracht een bezoek aan legale gevangenen. In 1980 bracht de commissie een rapport uit met de conclusie dat de mensenrechten in Argentinië ernstig geschonden werden. De reactie van de junta hierop was een rapport met een lijst van in hun ogen linkse terroristen waar de samenleving wel tegen beschermd moest worden.¹¹⁰

Tegelijkertijd ontstond een economische crisis in Argentinië, veroorzaakt door globale omstandigheden maar bovenal door de militaire corruptie en het slechte management van de afgelopen jaren. Het land ging er verder op achteruit en mensen bekritiseerden steeds openlijker het militaire regime. In 1981 verliep de ambtstermijn van Videla en werd hij opgevolgd door generaal Roberto Viola. Hoewel Viola in feite weinig veranderde aan het beleid van zijn voorganger, was hij zich er wel van bewust dat de junta geen eeuwig bestaan zou hebben. Hij was een pragmatist en probeerde open gesprekken te voeren met afgevaardigden van de politieke partijen, hoewel deze op dat moment nog wel illegaal waren.¹¹¹ Viola ging de dialoog aan over een eventuele terugkeer van een democratisch gekozen regime, maar om dat te voorkomen werd hij door de junta meteen afgezet en vervangen door Generaal Leopoldo Galtieri. Galtieri was een nog grotere reactionair dan Viola. Als antwoord op de toenemende kritieken van mensenrechtenorganisaties en nieuwe geradicaliseerde vakbonden, bezette Galtieri in 1982 de Falklandeilanden, een groep eilanden ten zuidoosten van Buenos Aires. De Falklandeilanden, door de Argentijnen Malvinas genoemd, waren

¹⁰⁹ Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, p.122.

¹¹⁰ Saskia van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina (1983-2006)*, (Amsterdam 2010), p.51-53; Wright, *State*, 119-123.

¹¹¹ Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture*, p.8.

sinds 1833 bezet door Groot-Brittannië bezet. Galtieri probeerde door middel van deze oorlog de aandacht af te leiden van de politieke onrust in het land. Hij dacht dat Groot-Brittannië wel zou opgeven, maar met Margaret Thatcher als minister-president sloegen de Britten terug en Argentinië werd in een korte bloederige oorlog verslagen. Dit zorgde ervoor dat Galtieri in korte tijd opgevolgd werd door generaal Reynaldo Bignone, wiens taak het was een exit-strategie te bedenken en verkiezingen te organiseren. Er werd een 'Eind Document' gepubliceerd waarin de junta haar handelingen verantwoordde en zichzelf amnestie verleende.¹¹²

Het regime bleef volhouden dat er geen personen verdwenen waren, maar dat linkse terroristen tijdens de strijd gesneuveld waren. De overige vermisten zouden in ballingschap leven of een geheim leven ergens in Argentinië leiden. Raúl Alfonsín, die beloofde de mensenrechten weer te herstellen, werd in 1983 met 52 procent van de stemmen democratisch verkozen tot nieuwe president van Argentinië en de militairen maakten zich klaar om het politieke toneel te verlaten. Verscheidene groeperingen zouden echter blijven strijden om hen veroordeeld te krijgen.¹¹³

2.4 Conclusie

Tegen een achtergrond van de nationale veiligheidsdoctrine en de golf van militarisering vond in 1976 de staatsgreep van generaal Videla plaats in Argentinië. Deze staatsgreep maakte plaats voor zeven jaar militaire dictatuur. De junta had de intenties de politieke chaos te beëindigen en de economie te stabiliseren. De militaire junta ontketende een Vuile Oorlog, tegen alle 'subversieve elementen' in de maatschappij. Iedereen die links was of ervan verdacht werd er linkse praktijken op na te houden, werd opgepakt. Vakbonden werden aan banden gelegd want deze kwamen de groei van de economie niet ten goede in de ogen van de militairen. De meest wrede tactieken werden gebruikt om de 'terroristen' te martelen.

Een beruchte strategie van de junta ten opzichte van de linkse revolutionairen, was de zogenaamde kinderroof. Zwangere vrouwen werden ontvoerd en nadat ze waren bevallen werden hun baby's gestolen en weggegeven aan families van het regime of ze werden verkocht op de zwarte markt. De vrouwen zelf werden bij de rest van de slachtoffers in detentiecentra gestopt. Na een periode in geheime detentiecentra werden de lichamen van de slachtoffers uit vliegtuigen in zee gegooid, verbrand of in massagraven weggewerkt. Er wordt naar hen gerefereerd als *los desaparecidos*; hun lichamen zijn 'verdwenen'. Er wordt geschat dat zo'n 30.000 mensen in deze periode de dood hebben gevonden.

¹¹² Wright, *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina and International Human Rights*, p.119-127.

¹¹³ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p. 116-117; Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture*, p.8.

HOOFDSTUK 3 Het debat in Argentinië

*'Ni olivdo ni perdon, no nos reconciliamos'*¹¹⁴

Na de overgang van dictatuur naar democratie was het duidelijk dat de nieuwe president Alfonsín iets moest doen met de eisen die uit verschillende hoeken van de bevolking naar voren kwamen. De roep om waarheid en gerechtigheid was groot, en Alfonsín had in zijn verkiezingscampagne duidelijk kenbaar gemaakt hoe hij hiermee om wilde gaan. In dit hoofdstuk staan de volgende vragen centraal: Hoe uitte de Argentijnse bevolking haar eisen na de beëindiging van de militaire junta? Hoe reageerde de staat hierop en hoe werd er omgegaan met de mensenrechtenschendingen van de voorgaande periode? In de eerste paragraaf zal een globale analyse gemaakt worden van de mensenrechtenorganisaties die tijdens en na de junta ontstonden. Ook zal gekeken worden naar hun werkwijze en eisen ten opzichte van de staat, met de nadruk op de kinderroof. In paragraaf twee zal de regeringstermijn van president Alfonsín nader worden toegelicht en zal worden gekeken hoe zijn regering omging met de eisen vanuit de samenleving. Er zal aandacht worden besteed aan de waarheidscommissie die werd ingesteld, maar ook aan de oorzaken van zijn alsmaar afnemende populariteit. In de laatste paragraaf komt de regering van Menem aan bod, die een generaal pardon instelde en veroordeelde legerofficieren amnestie verleende en nieuwe processen stopzette. Uiteindelijk werd ook dit beleid weer teruggedraaid. Tot slot zal worden gekeken naar de gevolgen hiervan voor de processen tegen de kinderroof.

3.1 De vraag vanuit de samenleving: mensenrechtenorganisaties en hun eisen

Ten tijde van de dictatuur waren er in Argentinië tien organisaties actief die zich bezighielden met het beschermen van mensenrechten. Een aantal van deze mensenrechtenbewegingen was opgericht vóór de Vuile Oorlog en een aantal werd pas tijdens of zelfs ver na die periode actief. Alison Brysk beschrijft de verschillende bewegingen en hun uitgangspositie en eisen ten opzichte van de regering. Volgens Brysk zijn deze bewegingen onder te verdelen in drie verschillende categorieën: de zogenaamde civiele libertariërs, zoals het Centrum voor Juridische en Sociale Studies (CELS). Een groot aantal verdwenen personen in Vuile Oorlog waren activisten gekoppeld aan het CELS; de *family-based*, organisaties gevormd als gevolg van de staatsterreur, zoals de Madres de Plaza de Mayo en de Abuelas de Plaza de Mayo; en de religieuze bewegingen.¹¹⁵

¹¹⁴Vertaling: Wij vergeten niet, wij vergeven niet, wij leggen ons er niet bij neer. Slogan van H.I.J.O.S., zie: <http://www.hijos-capital.org.ar/>.

¹¹⁵ Alison Brysk, *The Politics of Human Rights in Argentina. Protest, Change and Democratization*, (Stanford, 1994), p.45-51.

Met name de tweede categorie is interessant voor dit onderzoek omdat deze bewegingen zich onder andere gericht hebben op de kinderroof ten tijde van de dictatuur. Met de overgang van de repressieve militaire junta naar de democratische regering van Alfonsín, was het zaak voor de mensenrechtenorganisaties om hun doelen na te streven zonder de fragiele democratie in gevaar te brengen.¹¹⁶ De eisen van de bevolking werden het duidelijkst vertegenwoordigd door de mensenrechtenorganisaties die druk uitoefenden op de regering.

De Madres de Plaza de Mayo (hierna: Madres) verschenen op het politieke toneel in de nasleep van de militaire coup in 1976. Gevoed door de woede om de verdwijning van hun kinderen ging een groep uitermate moedige vrouwen van middelbare leeftijd in opstand tegen de misdaden van de militaire junta. Ze protesteerden tegen de verdwijning van hun kinderen en eisten de waarheid over wat er met hen gebeurd was. Iedere donderdag kwamen zij bijeen op het plein voor het regeringsgebouw in Buenos Aires, de Plaza de Mayo. 'Gewapend' met hun inmiddels bekende witte hoofddoekjes hielden zij een vreedzaam protest en werden ook wel bekend als de 'Dwaze Moeders'. De Madres eisten waarheid en gerechtigheid. Tot op de dag van vandaag komen Madres bijeen om hun stille mars te lopen. De strijd tegen de militaire junta is nog altijd actueel en totdat iedere dader gestraft is en zolang zij er fysiek toe in staat zijn, blijven de Madres samenkomen. Tijdens de Vuile Oorlog verzamelden zij al informatie over de misdaden die het regime pleegde.¹¹⁷ De Madres richtten zich voornamelijk op hun vermiste kinderen, en protesteerden niet zozeer tegen de kidnappings van de kleinkinderen, de kinderroof. Zes maanden nadat de Madres zich elke week manifesteerden op het Plaza de Mayo, verschenen de Abuelas de Plaza de Mayo (hierna: Abuelas) op het politieke toneel. Op een donderdag in 1977 tijdens een van de demonstraties van de Madres, stapte een van de vrouwen naar de zijkant en vroeg: 'wie van jullie is ook op zoek naar zijn kleinkind, of heeft een dochter of schoondochter die zwanger is?'. Hierop kwam de ene na de andere vrouw haar bijstaan, en dit was het begin van een nieuwe organisatie. De Madres richtten zich voornamelijk op de zoektocht naar hun kinderen, de Abuelas waren op zoek naar de waarheid over hun kleinkinderen.¹¹⁸

Zowel de Madres als de Abuelas waren al tijdens de dictatuur actief en protesteerden openlijk maar vreedzaam tegen de verdwijning van hun familieleden. Het regime gaf hen op geen enkele manier informatie, maar op deze manier kregen de mensenrechtenorganisaties het wel voor elkaar om internationaal de aandacht te vestigen op wat er in Argentinië gebeurde in die periode. Ook na de val van het regime bleven beide organisatie strijden voor gerechtigheid en de waarheid.

¹¹⁶ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p. 130.

¹¹⁷ Ibidem, p.1-17.

¹¹⁸ Abel Madariaga (ed.), *La Historia de Abuelas. 30 Años de Búsqueda*, (2007), p.19.

De mensenrechtenorganisaties eisten dat de regering van Alfonsín door middel van juridische en institutionele veranderingen de waarheid zou publiceren en gerechtigheid zou bewerkstelligen. De Madres zelf distantieerden zich met hun eigen acties van het juridische en institutionele systeem en kozen ervoor om zich daarbuiten te manifesteren. Zij richtten zich voornamelijk op openlijke protesten en algemene bekendheid door middel van het organiseren van publieke manifestaties. De Abuelas, evenals andere mensenrechtenorganisaties, kozen er echter voor om zich zo veel mogelijk te manifesteren binnen het bestaande systeem en gebruik te maken van de instrumenten die er voor handen waren.¹¹⁹

In 1995 werd de organisatie H.I.J.O.S. opgericht. H.I.J.O.S. is een acroniem voor *Hijos e Hijas por la Identidad y la Justicia Contra el Olvido y el Silencio* (vertaling: Kinderen voor de Identiteit en de Gerechtigheid, Tegen het Vergeten en de Stilte). H.I.J.O.S. is een non-gouvernementele organisatie die wordt gevormd door jongeren wiens ouders tijdens de Vuile Oorlog verdwenen, vermoord, verbannen of politiek gevangen genomen zijn en die op zoek zijn naar hun ware identiteit. Velen van hen kregen het idee een andere identiteit te hebben dan welke hen altijd was voorgehouden en sloten zich aan bij H.I.J.O.S. op zoek naar de waarheid. Het begon als een trefpunt waar zij elkaar konden steunen, maar breidde zich al snel uit tot een platform waar gediscussieerd kon worden over allerlei vraagstukken. Inmiddels heeft H.I.J.O.S. veel zusterorganisaties die wereldwijd solidair zijn met elkaar en dezelfde doelstellingen nastreven: gerechtigheid, het niet in de vergetelheid raken van gebeurtenissen tijdens de dictatuur en het kenbaar maken van de waarheid.¹²⁰ Hoewel H.I.J.O.S. zich in eerste instantie net als de Madres leek te distantieëren van juridische acties in samenwerking met bestaande instituties, kozen ook zij er voor om juist gebruik te maken van het bestaande systeem en allianties te vormen met bijvoorbeeld professionals binnen justitie om hun activiteiten bekendheid te geven en op die manier hun doelen na te streven.¹²¹

Mensenrechtenorganisaties in Argentinië zijn al meer dan drie decennia actief. Samen met de nationale en internationale media besteden zij al sinds de aanvang van de junta aandacht aan de mensenrechtenschendingen die werden gepleegd tijdens de Vuile Oorlog. In de volgende twee paragrafen zal worden toegelicht hoe de presidenten in de post-dictatoriale periode hierop gereageerd hebben.

¹¹⁹ Van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina*, p.97.

¹²⁰ <http://www.hijos-capital.org.ar/>.

¹²¹ Van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina*, p.96-97.

3.2 De omslag van dictatuur naar democratie: waarheid en gerechtigheid?

De regering van Alfonsín stond vanaf het begin van de ambtstermijn voor een dilemma: moesten de daders gestraft worden of werd hen gratie verleend? Werd er gehoor gegeven aan de eisen van mensenrechtenorganisaties of was de druk van het leger nog te groot om iets te kunnen doen? Dit waren de belangrijkste vragen waarop Alfonsín zo snel mogelijk een antwoord moest zien te vinden. Eén van de belangrijkste kenmerken van het verkiezingsprogramma van Alfonsín was zijn principiële vasthoudendheid aan de wet. Hij beloofde de top van het leger dat aan de macht was geweest tijdens de Vuile Oorlog te berechten voor het schenden van mensenrechten.¹²² Er was daarom een algemene verwachting, zowel bij de bevolking als bij de internationale gemeenschap, dat de nieuwe regering een onderzoek zou starten en de militairen berecht zouden worden. Politiek gezien kon Alfonsín niet anders dan gehoor geven aan de toenemende vraag naar waarheid en gerechtigheid vanuit de samenleving. De Argentijnse bevolking, mensenrechtenorganisaties en de internationale gemeenschap verlangden en eisten dat de waarheid naar voren zou komen. Na de nederlaag die het leger had geleden bij het verliezen van de Falklandoorlog was zijn machtspositie zeer verzwakt en had Alfonsín, met name in het begin van zijn ambtstermijn, alle ruimte om maatregelen te treffen.¹²³

In de periode direct na het einde van de militaire junta deed Alfonsín wat hij tijdens zijn campagnes beloofd had. Allereerst schafte hij de nationale veiligheidsdoctrine af en verklaarde hij de zelfamnestiewetten van de junta van september 1983 ongeldig. Tijdens het overgangsproces van dictatuur naar democratie had het leger zich ervan verzekerd dat het niet vervolgd zou worden na zijn aftreden. Deze afspraken waren echter een resultaat van onderhandelingen met de Peronistische partij, welke bij de verkiezingen in 1983 uiteindelijk verloor van de Radicale Partij van Alfonsín.¹²⁴ Het leger had dit verlies niet zien aankomen: het was voor het eerst in de Argentijnse geschiedenis dat de Peronisten geen overwinning boekten bij vrije verkiezingen.¹²⁵ Alfonsín stond buiten de gemaakte afspraken met het leger en het gevolg was dat het leger, dat dacht zich veilig gesteld te hebben met de vooraf gemaakte afspraken, niet langer op bescherming van de nieuwe regering kon rekenen.¹²⁶

Na het afschaffen van de amnestiewetten stelde Alfonsín een waarheidscommissie in, de Nationale Commissie voor Vermiste Personen (CONADEP), welke onderzoek moest doen naar de mensenrechtenschendingen tijdens de militaire dictatuur.¹²⁷ Non-gouvernementele organisaties hadden gelobbyd voor een parlementaire commissie, omdat een dergelijke commissie meer macht toegezegd kon worden. Om die reden waren veel mensenrechtenorganisaties in eerste instantie niet

¹²² Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.116.

¹²³ Ibidem, p.49.

¹²⁴ Ibidem, p.48-49.

¹²⁵ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p. 116.

¹²⁶ Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.49.

¹²⁷ Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.116-117.

direct bereid om samen te werken met de CONADEP, zij waren bang dat de commissie niet in staat was informatie af te dwingen bij de militairen. Het verlangen de waarheid kenbaar te maken en een basis te vormen om de daders te straffen bleek groter dan het ongenoegen over de manier waarop de regering van Alfonsín dit probeerde te bewerkstelligen. Veel organisaties besloten daarom uiteindelijk toch samen te werken met de CONADEP en overhandigden vele aantallen dossiers over de verdwenen personen.¹²⁸

In 1984 bracht de CONADEP haar bevindingen uit in het rapport getiteld *Nunca Más* (vertaling: nooit meer). Hoewel het uiteindelijke rapport van de CONADEP veel informatie bevatte over de verdwenen personen, bleken de kritieken van de non-gouvernementele organisaties toch in zekere zin gegrond. De uitkomsten en bevindingen in het rapport waren niet te danken aan de medewerking van het leger, die ondanks de vele verzoeken van de commissie niet bereid was informatie te verschaffen over de praktijken tijdens de junta.¹²⁹ In een periode van negen maanden tijd had de commissie zo'n 7000 getuigenverklaringen gehoord, waarbij 8960 verdwenen personen werden gedocumenteerd. De commissie werkte samen met familieleden in pogingen om verdwenen personen te traceren die misschien nog in leven konden zijn, maar niemand werd gevonden. Onder de geïnterviewde personen waren ongeveer 1500 mensen die gevangen waren genomen tijdens de militaire junta en die het overleefd hadden. Zij konden gedetailleerde beschrijvingen geven van de condities waarin zij verbleven en de marteltechnieken die het regime gebruikte. Meer dan 365 detentiecentra werden getraceerd met behulp van alle getuigenissen en werden opgenomen in het rapport.¹³⁰ De kinderroof kwam slechts beperkt aan bod in het rapport. Er werd één paragraaf gewijd aan wat er gebeurde met de kinderen die bij de kidnappings van hun familie aanwezig waren. Daarnaast werden er twee paragrafen gewijd aan de geboortes van kinderen in het militaire ziekenhuis in Buenos Aires en clandestiene gevangenis.¹³¹ De kinderroof werd dus wel genoemd in het rapport, maar in vergelijking met de overige misdaden werd er beperkte aandacht aan besteed. Het onderzoek van de commissie richtte zich op dat moment vrijwel alleen op de vermiste personen zelf en het aan de kaak stellen van mensenrechtenschendingen van de militaire junta. Daarbij werd het onderwerp kinderroof ondergeschikt gesteld aan andere misdaden gepleegd tijdens de dictatuur.

¹²⁸ Priscilla Hayner, *Unspeakable Truths. Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions*, (New York 2011), p.45.

¹²⁹ *Ibidem*, p.45.

¹³⁰ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p.134-136; Hayner, *Unspeakable Truths. Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions*, p.46.

¹³¹ Zie de Engelse vertaling van het *Nunca Más*-rapport op :

http://www.desaparecidos.org/nuncamas/web/english/library/nevagain/nevagain_001.htm

Alfonsín wilde naast het weergeven van de waarheid over de periode van de militaire dictatuur ook voldoen aan zijn belofte om gerechtigheid te brengen door middel van het berechten van de daders. Het rapport van de CONADEP werd als uitgangspunt gebruikt voor de processen in 1985 tegen de militaire top.¹³² Alfonsín wilde de vervolgingen zo beperkt mogelijk houden, uit angst dat brede vervolgingen voor onrust zouden zorgen en de nieuwe democratie zouden destabiliseren.¹³³ Negen generaals werden aangeklaagd. Vijf generaals werden uiteindelijk veroordeeld voor misdaden variërend van meervoudige moord tot diefstal en kregen een gevangenisstraf opgelegd. De overige vier werden vrijgesproken van deze misdaden, maar werden veroordeeld tot gevangenisstraffen door een militaire rechtbank voor mismanagement in de Falklandoorlog met Groot-Brittannië.¹³⁴

De veroordelingen waren van symbolische betekenis: het was een duidelijk politiek besluit dat de misdaden gepleegd tijdens de dictatuur bestraft moesten worden. De Argentijnse regering wilde de wereld laten zien straffeloosheid tegen te gaan en de daders voor het gerecht te brengen. Voor een gedeelte werd dus voldaan aan de behoefte van de bevolking om gerechtigheid te brengen. Aan de andere kant waren de veroordelingen ook maar van beperkte waarde. De Abuelas bijvoorbeeld kregen duidelijk niet wat zij wilden. In geen van de veroordelingen kwam kinderroof expliciet voor, hun (klein)kinderen werden niet teruggebracht en zij moesten hun strijd tegen de kinderroof zelf voortzetten.¹³⁵

Ook de Madres hadden veel kritiek op de uitkomsten van het rapport. Zij hadden het gevoel dat de regering met dit rapport alles probeerde af te sluiten door de nadruk te leggen op massamoord en de verdwijning van de lijken, terwijl zij nog volop bezig waren met hun zoektocht naar de verdwenen kinderen. Ook uitten ze kritiek op het feit dat het Nunca Más-rapport voornamelijk informatie bevatte die al jaren bekend was, er geen namen van daders voorkwamen en er niet duidelijk naar voren kwam dat de grootste groep slachtoffers bestond uit politieke tegenstanders en slechts een heel klein gedeelte uit terroristen. Ze voelden zich genegeerd en waren vastberaden door te gaan met hun strijd.¹³⁶ Bovendien schatten de mensenrechtenorganisaties het aantal vermiste personen rond de 30.000, veel hoger dan het aantal dat de CONADEP naar voren bracht in hun rapport.

Hoewel Alfonsín in het begin van zijn regeringsperiode zeker successen boekte, al waren deze relatief en was het onmogelijk om in zo'n kort tijdsbestek alle belangen te behartigen, ging het

¹³² Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.117.

¹³³ Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p. 50.

¹³⁴ Hayner, *Unspeakable Truths. Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions*, p.46; Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.51.

¹³⁵ Madariaga, *La Historia de Abuelas. 30 Años de Búsqueda*, p.60-61.

¹³⁶ Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood. The Mothers of the Plaza de Mayo*, p. 136-137.

al snel bergafwaarts met zijn populariteit. Mensenrechtenorganisaties uitten steeds vaker hun ongenoegen over de manier waarop met het verleden werd omgegaan. Na de veroordeling van de top van het leger, werden er steeds meer aanklachten ingediend tegen lagere officieren. Dit resulteerde in protesten door het leger, die ondanks hun verzwakte positie de kans zagen van zich te laten horen. Uit verschillende hoeken van de samenleving klonk steeds meer protest op het beleid van Alfonsín. Tussen 1987 en 1988 vonden er drie militaire opstanden plaats die als resultaat hadden dat vervolgingen voor mensenrechtenschendingen tijdens de Vuile Oorlog op den duur niet meer mogelijk zouden worden. Er werden twee wetten aangenomen: De *Ley de Obediencia Debida* en de *Ley de Punto Final*, welke er respectievelijk voor zorgden dat personen die 'slechts orders opvolgden' niet meer konden worden vervolgd en dat de periode waarin aanklachten konden worden ingediend ingeperkt werd tot zestig dagen na de aanneming van de wet op 24 december 1986.¹³⁷ Tegen de verwachtingen van de regering in kregen de mensenrechtenorganisaties en advocaten het voor elkaar in die korte periode toch nog rond de 450 aanklachten in te dienen.¹³⁸

Tegelijkertijd met de onrust omtrent de omgang met de mensenrechtenschendingen en de onderhandelingen met het leger, ging het ook op economisch gebied bergafwaarts met de positie van Alfonsíns regering in Argentinië. Er was een zware economische crisis in de jaren tachtig en de getroffen maatregelen van de regering om deze tegen te gegaan waren alles behalve succesvol geweest. Als gevolg hiervan raakte de economie verder in het slop en buitenlandse schulden stegen tot een recordhoogte. De Peronistische Partij werd tegelijkertijd alsmaar populairder en won daardoor de congresverkiezingen met ruime voorsprong op de Radicalen. Als reactie op de groeiende kritiek op zijn beleid gepaard met zijn onvermogen de economische crisis aan te pakken, besloot Alfonsín in juni 1989 vervroegd af te treden als president en zijn ambt over te dragen aan Carlos Menem, de leider van de Peronistische Partij.¹³⁹

3.3 Van presidentieel pardon naar het herstarten van processen

Het beleid van Carlos Menem richtte zich voornamelijk op verbetering van de economische situatie. Hij voerde een groot aantal neoliberale veranderingen door en maakte duidelijk dat het onderwerp mensenrechten niet tot zijn prioriteiten zou behoren. Ook bracht hij een aantal institutionele veranderingen aan die zijn eigen machtspositie vergrootten.¹⁴⁰ Zo breidde hij het aantal rechters van

¹³⁷ Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.52; Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.116-117.

¹³⁸ Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.52-53.

¹³⁹ Vanden en Prevost, *Politics of Latin America*, (New York 2012), p.436-438; Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.117.

¹⁴⁰ Zie Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.117-119 voor een uitgebreide beschrijving van de institutionele wijzigingen die hij tijdens zijn regeringsperiode doorvoerde.

het Hooggerechtshof uit van vijf naar negen om zich op die manier te verzekeren van juridische steun voor zijn beleid¹⁴¹, wat hem veel kritiek opleverde uit zowel nationale als internationale hoek. Ook legden twee van de vijf oorspronkelijke rechters hun functie neer uit protest. Daarnaast voerde hij een wetswijziging door die het mogelijk maakte dat een president niet zes jaar aan de macht kon blijven, maar vier jaar met het recht op mogelijke verlenging van deze periode met vier jaar indien herkozen. Deze wijziging maakte het mogelijk dat hij in 1995 werd herkozen.¹⁴²

Op 6 oktober 1989, drie maanden na zijn inauguratie als president, voerde Menem het zogenaamde generaal pardon in. Hij kondigde amnestiewetten af: veroordeelde militairen die al een gevangenisstraf hadden opgelegd gekregen werden vrijgelaten en bestaande aanklachten werden verworpen. Hoewel de twee wetten van Alfonsín ook al een soort amnestie hadden bewerkstelligd (het was immers daarna niet meer mogelijk daders te vervolgen), ging het generaal pardon van Menem nog een stapje verder. Menem benadrukte dat het nodig was om de daders te vergeven om verder te kunnen met de toekomst. Buiten het juridische kader stond Menem overigens meer toe op het gebied van mensenrechten. Zo permitteerde hij wel dat onderzoeken van mensenrechtenorganisaties met betrekking tot het lot van de vermiste kinderen doorgang vonden.¹⁴³

Meer dan 100.000 mensen gingen de straat op om tegen het presidentiële pardon te protesteren. De amnestiewetten hadden een negatieve impact op het geloof van de Argentijnse bevolking in de fragiele democratische instituties. De wetten die Alfonsín had ingevoerd samen met de amnestiewetten van Menem, maakten het onmogelijk om nog verdere vervolgingen op te starten. Er was echter één categorie die buiten alle amnestiewetten viel: *crimes against humanity*. De kinderroof valt onder deze categorie, wat in theorie inhield dat daders van deze misdaad nog vervolgd konden worden.

De Abuelas hebben hun onderzoeken en zoektocht naar hun kleinkinderen altijd voortgezet, en jaren later zou deze uitzondering op de *Ley de Obediencia Debida* en *Ley de Punto Final* weer aandacht krijgen.¹⁴⁴ De Abuelas ontwikkelden vele onderzoeksmethoden in hun zoektocht. Detectives verzamelden bewijsmateriaal wat zij dan weer koppelden aan bloedtesten om de wetenschappelijke verbondenheid van vermiste kinderen aan hun familie te bewijzen. In 1987 onder de regering van Alfonsín werd een Genetische Databank ter ondersteuning van hun werkzaamheden opgezet, waar genetische informatie kon worden opgeslagen van de families die naar hun verdwenen (klein-)kinderen zochten. Om de juridische obstakels tegen te gaan, beriepen de Abuelas

¹⁴¹ Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.53.

¹⁴² Vanden en Prevost, *Politics of Latin America*, p. 438-439; Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.117-118.

¹⁴³ Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.53-54.

¹⁴⁴ Ibidem, p.55.

zich in 1989 op het recht voor ieder kind op identiteit, door te verwijzen naar de Internationale Conventie voor de Rechten van het Kind, een conventie die Argentinië ook geratificeerd had en waar de president niet onderuit kon. Het recht op identiteit werd een van de basisargumenten waarop de Abuelas hun onderzoeken en latere processen baseerden. In juli 1992, onder de regering van Menem, werd de *Comisión Nacional por el Derecho a la Identidad* (CONADI) opgericht. De CONADI zag erop toe dat de regering zich aan de Internationale Conventie voor de Rechten van het Kind hield en ondersteunde verder de zoektocht van de Abuelas.¹⁴⁵ Bij de onderzoeken werd gezocht naar de directe verantwoordelijkheid (wie het kind gekidnapt had) en de indirecte verantwoordelijkheid (wie het kind geadopteerd had). Er zijn echter maar weinig veroordelingen bekend in de periode van Menems regeertermijn. In een interview vertelt één van de rechters, Adolfo Luis Bagnasco, die zich bezighield met de kinderroof-zaken, dat er wel wat veroordelingen waren, maar hij niet meer precies weet hoeveel. Van de 68 zaken waarin kinderen teruggevonden waren, hadden onderzoekers in slechts tien gevallen familiebanden kunnen aantonen. Omdat het lastig was de herkomst van een gekidnapt kind vast te stellen, was het ook moeilijk om daders te vervolgen voor de misdaad.¹⁴⁶

In 1994 vond er een omslag plaats in de tot dan toe aanhoudende stilte van de militairen. Voormalig marineofficier Adolfo Scilingo werd geïnterviewd door journalist Horacio Verbitsky. Het doel van het interview was het verduidelijken van verhoudingen binnen de marine en in het grootste detentiecentrum *Escuela de Mecánica de la Armada* (ESMA) van de marine ten tijde van de dictatuur. Scilingo besloot om tijdens dat interview op te biechten wat er in werkelijkheid gebeurd was in het ESMA detentiecentrum en welke rol hij, en in feite alle militairen, hierin hadden gehad. Hoewel Menem in eerste instantie trachtte de verklaringen stil te houden en af te doen met verscheidene excuses, werd het debat over de mensenrechtenschendingen tijdens de dictatuur geopend. Het protest laaide op en mensenrechtenorganisaties begonnen nieuwe informatie te verzamelen met betrekking tot de nieuwe bekentenissen. Scilingo werd aangeklaagd in Spanje en onder het internationale recht veroordeeld voor *crimes against humanity* met een celstraf van in totaal 640 jaar. In de praktijk werd dit overigens 'slechts' 30 jaar, de maximale celstraf in Spanje.¹⁴⁷

Tegen de tijd dat er nieuwe verkiezingen aankwamen in 1999 was Menems populariteit zo gedaald dat hij niet herkozen werd. Een nieuwe coalitie met een populistische aard werd gevormd en president Fernando de la Rúa kwam aan de macht. Zowel de economische als politieke situatie

¹⁴⁵ Van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina*, p.100-101.

¹⁴⁶ Van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina*, p.55, p.229.

¹⁴⁷ Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p. 56-60; Van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina*, p.89-91.

verslechterde enorm in het land en De la Rúa legde zijn functie eind 2001 neer. Het gevolg was een chaotische situatie met een politieke en een economische crisis. Eduardo Duhalde werd in twee weken tijd door het Congres verkozen tot president en behield zijn functie tot 2003, toen bij nieuwe verkiezingen Nestor Carlos Kirchner aan de macht kwam.¹⁴⁸

Dit was een belangrijk moment in de geschiedenis van Argentinië op het gebied van de omgang met mensenrechtenschendingen uit de periode van de dictatuur. Niet alleen wist Kirchner de economie uit het slop te trekken door allerlei economische hervormingen door te voeren. Ook op het gebied van sociale maatregelen en mensenrechteninitiatieven wist hij een omslag te bereiken. De amnestiewetten van Menem werden teruggedraaid met als gevolg arrestaties van personen die in het verleden veroordeeld en weer vrijgesproken waren door Menem. Er werden nieuwe processen gestart en oude zaken werden heropend. Er werden musea geopend en herdenkingsmonumenten gebouwd om de slachtoffers van het staatsterrorisme te herdenken. Ook werd de positie van mensenrechtenorganisaties officieel erkend en gesteund.¹⁴⁹

Er werden twee type processen gestart: *juicios por sustracción de menores*, oftewel de kinderroof-zaken, en de *juicios por la verdad*, oftewel de rechtszaken waar gezocht werd naar de waarheid omtrent de verdwenen personen.¹⁵⁰ De *juicios por la verdad* werden als eerste voorgedragen, maar al snel volgden ook de processen tegen de kinderroof. De kidnaping van kinderen werd gezien als een strafzaak en viel onder het strafrecht, waar de waarheidsrechtszaken een administratief karakter hadden. De daders die werden aangeklaagd in de waarheidsrechtszaken konden niet opnieuw gestraft worden, maar voor de aanklagers was het achterhalen van de waarheid desalniettemin van belang. Hoewel ze juridisch van elkaar verschilden hadden de twee type processen ook veel overlap met elkaar. Gezien de beperkte ruimte is het voor dit onderzoek relevanter om slechts de kinderroof-zaken te analyseren.¹⁵¹

De Abuelas waren niet gestopt met het zoeken naar hun vermiste kleinkinderen en hadden dus al veel informatie klaar liggen die gebruikt kon worden voor de nieuwe processen. Van de ongeveer 400 kinderen die volgens de Abuelas gekidnapt waren, zouden er volgens hen nog zo'n 230 in leven moeten zijn. Er werden nieuwe processen gestart en waar de Abuelas in eerste instantie het doel hadden om hun kleinkinderen te vinden en te identificeren, zochten zij met de nieuwe

¹⁴⁸ Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture*, p.239-255; Wiarda en Kline, *Latin American Politics and Development*, p.119; Vanden en Prevost, *Politics of Latin America*, p. 439-442.

¹⁴⁹ Ibidem, p. 441-442.

¹⁵⁰ Van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina*, p.98; Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.57.

¹⁵¹ De *juicios por la verdad* zijn voor dit onderzoek minder relevant en worden daarom niet nader toegelicht. Voor een beschrijving van het (her-)starten van deze processen zie Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.57-93.

rechtszaken ook gerechtigheid en steeds meer zaken resulteerden dan ook in de veroordeling en gevangenschap van militairen.

Er waren echter wel problemen bij het herstarten van de processen. Hoewel de amnestiewetten ingetrokken waren, waren ze niet geannuleerd. Het was met name een symbolische wijziging, maar omdat de wetten niet geannuleerd waren konden oude zaken waar deze wetten al op toegepast waren niet weer worden heropend. De mensenrechtenorganisaties hadden uiteraard gewild dat de wetten wel geannuleerd werden, maar op dat moment was daar onvoldoende politieke steun voor en dus werden de wetten slechts teruggetrokken.¹⁵²

Ondanks de verschillende technische en juridische problemen waar tegenaan gelopen werd door de advocaten en rechters, kregen zij het toch voor elkaar om het leger te veroordelen voor *indirecte* verantwoordelijkheid voor de kinderroof. Advocaten en rechters werden specialisten in het zoeken naar uitzonderingen op de amnestiewetten om toch uitspraken betreft de kinderroof te kunnen doen. Deze nieuwe manier van juridische interpretaties inspireerden rechter Gabriel Cavallo ertoe om de *Ley de Obediencia Debida* en de *Ley de Punto Final* onconstitutioneel en nietig te laten verklaren in één van zijn uitspraken. In zijn 150-pagina's tellende uitspraak verwees hij naar zowel Argentijns als internationaal recht. In 2003 verklaarde vervolgens het Congres de amnestiewetten ongeldig en nietig. Het Hooggerechtshof volgde in 2005. Vanaf dit ogenblik konden ook de oude zaken die eerst niet heropend konden worden, nu opnieuw voor het gerecht verschijnen.¹⁵³ Net als de Abuelas zag ook H.I.J.O.S. kans tot het herstarten van processen en richtten de commissie *Legales* op die zich bezighield met aanklachten.¹⁵⁴ Geïnspireerd door de Madres die met hun wekelijkse protesten in de hoofdstad politieke aandacht hadden gekregen, bedachten de leden van H.I.J.O.S. een eigentijdse versie van protest. Zij introduceerden de term *Escrache*, een Argentijnse woord afgeleid van het Engelse *scratch*, wat in dit geval iets betekent als 'zichtbaar maken voor het publiek'. Dit was een manier om de waarheid ook weer onder de aandacht te brengen bij de Argentijnse bevolking.¹⁵⁵

Onlangs zijn oud-generaal Videla en oud-generaal Bigogne op 6 juli 2012 veroordeeld met betrekking tot de systematische kinderroof. Generaal Videla kreeg een celstraf van 50 jaar voor zijn aandeel in en verantwoordelijkheid voor de systematische kinderroof en gepleegde *crimes against humanity* tijdens de Vuile Oorlog. Generaal Bigogne kreeg een celstraf van 15 jaar voor zijn aandeel hierin. Naast hen werden nog meer militairen veroordeeld voor hun aandeel in de systematische

¹⁵² Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, p.63-65.

¹⁵³ *Ibidem*, p.65-67.

¹⁵⁴ <http://www.hijos-capital.org.ar/>.

¹⁵⁵ Katja Seidel, "The impossible only takes a little longer", or what may be learned from the Argentine experience of justice', *Social Anthropology* 19, (2011), p.307.

kinderroof en kregen celstraffen opgelegd variërend van 10 tot 30 jaar.¹⁵⁶ Human Rights Watch schrijft in het jaarlijkse rapport van 2012 dat Argentinië grote voortgang heeft geboekt in het veroordelen van daders voor de mensenrechtenschendingen die gepleegd werden tijdens de Vuile Oorlog.¹⁵⁷

3.4 Conclusie

Alfonsín gaf in eerste instantie toe aan de eisen van de bevolking na de beëindiging van de militaire junta. Met behulp van mensenrechtenorganisaties eiste de bevolking waarheid en gerechtigheid. De waarheidscommissie CONADEP werd aangesteld en bracht in 1984 een rapport uit met haar bevindingen ten opzichte van de gebeurtenissen tijdens de Vuile Oorlog. Het rapport maakte duidelijk hoe de mensenrechtenschendingen hadden plaatsgevonden en het rapport werd het uitgangspunt voor de rechtszaken die in 1985 gestart werden. Alfonsín kreeg het voor elkaar binnen twee jaar negen generaals te berechten. In diezelfde periode ging het op economisch terrein bergafwaarts met Argentinië. Tegelijkertijd startte Alfonsíns regering processen tegen lagere officieren van het leger, wat resulteerde in meerdere militaire opstanden en protesten tussen 1987 en 1988. Het uiteindelijke gevolg van deze opstanden was de aanneming van twee nieuwe wetten die ervoor zorgden dat iedereen die 'slechts orders opvolgde' niet vervolgd kon worden en dat er een limiet van 60 dagen werd gesteld aan de periode waarin nieuwe processen gestart konden worden.

Menem werd in 1989 tot president verkozen en voerde in navolging op de wetten van Alfonsín een generaal pardon in voor alle militairen die al veroordeeld waren of tegen wie een aanklacht liep. Hoewel hij ervoor had gezorgd dat mensenrechtenorganisaties weinig juridische basis hadden om op terug te vallen, stond hij wel toe dat de onderzoeken naar kinderroof doorgang vonden. Kinderroof viel buiten de amnestiewetten van Alfonsín en het generaal pardon. Hoewel er maar weinig veroordelingen plaatsvonden en het leger bleef zwijgen over zijn daden, kregen zij wel enkele veroordelingen voor elkaar. Uiteindelijk zorgde de verklaring van Adolfo Scilingo voor een omslag in de stilte bij de daders, en volgden veel ex- militairen zijn voorbeeld door de hun schuld met betrekking tot de mensenrechtenschendingen tijdens de junta te bekennen.

Nestor Kirchner bracht tijdens zijn presidentschap de grootste veranderingen teweeg. Onder zijn regering werden de amnestiewetten onwettig en ongeldig verklaard en werd het mogelijk opnieuw processen te starten tegen de daders. De processen zijn ook vandaag de dag nog gaande en er wordt nog op vele veroordelingen gewacht. Het probleem is wel dat de daders, de militairen,

¹⁵⁶ El Pais, 6 juli 2012. Zie: <http://www.elpais.com.uy/120706/pinter-650307/mercosur/condenan-a-videla-por-robo-de-bebes/>.

¹⁵⁷ Human Rights Watch, Wereld Rapport 2012: Argentinië. Zie: <http://www.hrw.org/world-report-2012/argentina>.

steeds ouder worden, sommigen van hen zijn inmiddels zelfs overleden, dus de vraag rijst hoe lang deze processen nog doorgang zullen kunnen vinden.

HOOFDSTUK 4 Een analyse van het genocidale karakter van de Argentijnse kinderroof

In het eerste hoofdstuk is het debat met betrekking tot de definiëring van genocide uitvoerig beschreven. Allereerst zal een korte analyse gemaakt worden van de Argentijnse perceptie van de kinderroof. Er zal aandacht worden besteed aan de vraag hoe de Argentijnen de mensenrechtenschendingen en de kinderroof zelf beoordeeld hebben. Vervolgens zal de nadruk liggen op interpretatie en het toepassen van de verschillende definities op de Argentijnse kinderroof, om op die manier een antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag van dit onderzoek: in hoeverre is de Argentijnse kinderroof als genocide te bestempelen? Omdat dit laatste hoofdstuk de analyse is van de feiten uit de voorgaande hoofdstukken, zal aan het einde geen korte samenvattende conclusie geschreven worden. Daarentegen wordt de samenvatting van de analyse verwerkt in een algemene conclusie ter afsluiting van dit onderzoek.

4.1 Perceptie in Argentinië

In de inleiding van dit onderzoek kwam al naar voren dat de term genocide vaak ten onrechte wordt gebruikt in situaties waarop eigenlijk een andere term toegepast zou moeten worden, zoals massamoord. In de literatuur worden veel voorbeelden gegeven van periodes in de geschiedenis waarop de term niet volgens de officiële definitie wordt toegepast. Wat echter opvalt, is dat in de literatuur over dit onderwerp de term genocide niet heel vaak genoemd wordt. Kinderroof in Argentinië in relatie tot genocide werd tot het begin van de 21^e eeuw vrijwel niet genoemd in de wetenschappelijke literatuur over de Vuile Oorlog en de mensenrechtenschendingen. Ook op de websites van de mensenrechtenorganisaties wordt de term niet genoemd in relatie tot de mensenrechtenschendingen tijdens de Vuile Oorlog. Er werd gesproken over staatsterreur, grove schendingen van de mensenrechten, massamoorden en *crimes against humanity*, maar de term genocide is nauwelijks te traceren in wetenschappelijke teksten.

De kinderroof wordt in de literatuur op dezelfde manier beschreven als in de Genocide Conventie (en uitvoerig toegelicht en aangevuld met voorbeelden), maar de term zelf ontbreekt. In het voorgaande hoofdstuk werd duidelijk dat de Argentijnse bevolking de mensenrechtenschendingen onder de militaire junta zwaar veroordeelde. Bij de overgang naar de democratie eisten zij waarheid en gerechtigheid van Alfonsín. Ook hier werd de term genocide vrijwel niet genoemd. De Abuelas publiceren in 2007 een boek getiteld *La Historia de Abuelas. 30 Años de Búsqueda*¹⁵⁸, waarin een hoofdstuk met de titel 'Internationale erkenning van de genocide'

¹⁵⁸ Madariaga, *La Historia de Abuelas. 30 Años de Búsqueda*, p.43-58. Vertaling titel: De geschiedenis van de Abuelas. Zoektocht van 30 jaar.

voorkomt. Vervolgens ontbreekt ook hier de toelichting op hoe de internationale gemeenschap de genocide dan erkent, maar wordt er vooral ingegaan op de aandacht voor de mensenrechtenschendingen in de periode van 1981 tot aan de overgang naar democratie in 1983. H.I.J.O.S. gebruikte de term genocide wel eens in protesten, maar ook zij legde niets vast.¹⁵⁹

Vanaf het ogenblik dat Kirchner de *Ley de Obediencia Debía* en de *Ley de Punto Final* ongeldig en ongrondwettig verklaarde, werden er weer veel rechtszaken geopend en er werden nieuwe processen gestart. De Argentijnse bevolking streed nog steeds en opnieuw vol overgave voor waarheid en gerechtigheid. De kinderroof werd in de nieuwe processen omschreven als systematisch en georganiseerd en Videla en Bigogne werden in 2006 schuldig bevonden. Ook hier wordt de term genocide niet genoemd.

Daniel Feierstein heeft zelf de Argentijnse nationale identiteit en heeft de periode van de militaire junta zelf meegemaakt. Het is daarom interessant hoe hij als wetenschapper tegen de kinderroof aankijkt. Zijn bijdrage in het *Journal of Genocide Research* 8:2 besteedt aandacht aan het genocidale karakter van het politieke geweld. Hij legt de nadruk op het karakter van de mensenrechtenschendingen en legt zeker een link met de definitie van genocide, maar gaat daarnaast ook in op het politieke karakter van dit geweld, wat een veroordeling voor genocide weer in de weg staat gezien de beperkte definitie van de conventie.¹⁶⁰ Deze discussie in de literatuur wordt geanalyseerd in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk.

Geen van de presidenten die na de junta aan de macht zijn geweest heeft de term genocide in relatie tot de kinderroof in de Vuile Oorlog genoemd in officiële uitspraken. Het handelen van Alfonsín aan het begin van zijn termijn, en dat van Kirchner, was gericht op het voorzien in de behoefte van het volk. Uit bovenstaande informatie valt te concluderen dat de Argentijnen zich altijd actief hebben beziggehouden met de verwerking van het verleden. Zij eisten waarheid en gerechtigheid, en zochten dit binnen andere juridische kaders dan die van de Genocide Conventie. De term werd af en toe gebruikt door mensenrechtenorganisaties, maar dit werd niet bewust gedaan om de relatie met de Genocide Conventie aan te tonen. Het leek er in die gevallen meer op dat de term werd gebruikt om nadruk te leggen op de ernst van de mensenrechtenschendingen en hiermee aandacht te krijgen van het publiek of de regering.

4.2 Kinderroof en genocide: nadruk op het perspectief van de dader

De discussie in de literatuur omtrent dit onderwerp is erg actueel. Hierdoor zijn er maar weinig auteurs die een expliciete beschouwing geven over de Argentijnse kinderroof in relatie tot genocide.

¹⁵⁹ Seidel, "The impossible only takes a little longer", or what may be learned from the Argentine experience of justice', p.307.

¹⁶⁰ Feierstein, 'Political violence in Argentina and its genocidal characteristics', p.149-166.

De discussie over de mensenrechtenschendingen in het algemeen, en het laten verdwijnen van personen tijdens de Vuile Oorlog is al wel langer gaande en hier is dan ook meer informatie over beschikbaar. Daarom wordt in deze analyse uitgegaan van de beschreven definities in het eerste hoofdstuk. Deze definities zullen toegepast worden op de feiten uit hoofdstuk 2. Het doel is om vanuit verschillende perspectieven te kijken welke mogelijkheden er zijn om de kinderroof als genocide te bestempelen.

Vanuit het juridische perspectief is het antwoord op de vraag of de kinderroof als genocide te bestempelen is onbetwistbaar. Het antwoord, afgaand op de bestaande definitie in de Genocide Conventie, is nee. Artikel 2(e) van de Genocide Conventie verklaart dat het met dwang verplaatsen/overbrengen van kinderen van een beschermde groep naar een andere groep als genocide te bestempelen is, wanneer dit gebeurt met het doel de groep te vernietigen, in zijn geheel of voor een gedeelte. De belangrijkste beperking van dit artikel van de Genocide Conventie is de toevoeging dat dit echter alleen geldt voor nationale, etnische, raciale of religieuze groepen.¹⁶¹ De definitie heeft het slachtoffer als uitgangspunt. De kenmerken van het slachtoffer worden uitvoerig beschreven. Over de dader wordt alleen vermeld dat het noodzakelijk is om aan te tonen dat deze de intentie had tot het vernietigen van een groep. Omdat de groep slachtoffers in Argentinië, en dus ook de gekidnapte kinderen, niet tot een van de beschermde categorieën behoorde, kan er niet gesproken worden van genocide uit juridisch oogpunt.

De discussie die de afgelopen decennia heeft plaatsgevonden in de literatuur wordt gebaseerd op afwijkende formuleringen van de bestaande definitie. Door veel auteurs wordt de nadruk gelegd op het slachtoffer en wordt vooral gezocht naar manieren om politieke groepen te integreren in de definitie zodat deze ook beschermd worden onder de genocidewetgeving. De nieuwe definities die zijn voorgesteld in het kader van deze discussie bieden meer mogelijkheden voor een genuanceerder antwoord dan het onbetwistbare nee van de juristen.

Het werk van Raphael Lemkin¹⁶² werd als uitgangspunt genomen voor de Genocide Conventie. Lemkin onderscheidde acht technieken van genocide. Deze technieken maakten volgens hem deel uit van een gecoördineerd plan met het uiteindelijke doel een groep te vernietigen. Lemkin zag genocide dus als een proces bestaande uit verschillende handelingen. Ook Gregory Stanton¹⁶³ bekijkt de definitie van genocide vanuit dat perspectief. Stanton ontwikkelde een model waarin hij

¹⁶¹ De Conventie inzake de Voorkoming en Het Verdrag inzake de Voorkoming en Bestrafing van Genocide, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 9 december 1948. Zie voor de originele resolutie tekst de volgende webpagina: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/044/31/IMG/NR004431.pdf?OpenElement>

¹⁶² Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe. Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*.

¹⁶³ Genocide Watch: <http://www.genocidewatch.org/genocide/8stagesofgenocide.html>.

genocide omschrijft als een proces dat bestaat uit acht stadia met elk zijn eigen kenmerken. Om te beoordelen of kinderroof volgens het model van Stanton als genocide te bestempelen is, moet eerst gekeken worden of alle stadia plaats hebben gevonden.

De eerste twee stadia, classificatie en symbolisatie, vonden in Argentinië plaats tijdens de periode van politieke tumult voorafgaand aan de militaire junta en direct na de staatsgreep. Er was een duidelijk onderscheid tussen verschillende groepen op basis van politieke voorkeur. Dit onderscheid zorgde voor confrontaties en leidde uiteindelijk tot de staatsgreep van het leger in 1976. Het derde stadium, dehumanisatie, vond aan het begin van de Vuile Oorlog plaats. De militaire junta omschreef de linkse en revolutionaire 'subversieve elementen' uit de samenleving als haar tegenstander en zou er alles aan doen om de samenleving te zuiveren van deze tegenstanders.¹⁶⁴ De daaropvolgende stadia organisatie, polarisatie en voorbereiding kunnen ook worden teruggeleid naar de situatie in Argentinië. De junta had een gecoördineerd plan opgezet om haar doelen te verwezenlijken. Er was inmiddels een grote mate van polarisatie binnen de samenleving en alle voorbereidingen werden getroffen om de groep die de junta als haar vijand beschouwde te vernietigen. Uiteindelijk vond de vernietiging, het zevende stadium, plaats en verdwenen tienduizenden personen. De kinderroof behoort tot het stadium van vernietiging, omdat dit een onderdeel is van het proces dat resulteert in genocide. Ook het laatste stadium, ontkenning, vond heel duidelijk plaats in Argentinië. Jarenlang hebben de militairen hun misdaden met betrekking tot de verdwijningen en de kinderroof verzwegen en ontkend. Voormalig marineofficier Scilingo doorbrak in 1994 deze stilte omtrent de mensenrechtenschendingen tijdens de Vuile Oorlog. In navolging op zijn bekentenis volgden velen andere en kwamen steeds meer mensenrechtenschendingen, waaronder ook veel gevallen van kinderroof, aan het licht.¹⁶⁵

Stanton doet afstand van de definitie van genocide zoals opgenomen in de Genocide Conventie en kijkt genocide vanuit een ander perspectief. Stanton geeft geen nieuwe definitie, maar is van mening dat genocide beschouwd moet worden als een proces waarin verschillende stadia aan bod komen. De kinderroof is onderdeel van dit proces en aangezien in Argentinië alle stadia doorlopen zijn, zou de Argentijnse kinderroof volgens dit model als genocide te bestempeld kunnen worden.

Helen Fein heeft wel een nieuwe definitie geformuleerd. Zij uitte haar kritiek op de uitsluiting van politieke groepen binnen de definitie van genocide en was van mening, net als Lemkin, dat dit ook een groep was die beschermd moest worden door de Genocide Conventie. Haar definitie luidt: *"Genocide is sustained purposeful action by a perpetrator to physically destroy a collectivity directly*

¹⁶⁴ Voor een uitgebreide omschrijving van de tegenstanders van het regime zie hoofdstuk 2.2.

¹⁶⁵ Zie hoofdstuk 2 en 3, waarin de tactieken van de militaire junta uitvoerig worden besproken en vervolgens wordt ingegaan op hun houding na de Vuile Oorlog met betrekking tot hun daden.

or indirectly, through interdiction of the biological and social reproduction of group members, sustained regardless of the surrender or lack of threat offered by the victim".¹⁶⁶ Ook Eng¹⁶⁷ benadert de discussie vanuit dit oogpunt en is van mening dat politieke groepen beschermd zouden moeten worden door de conventie. De definitie zou volgens deze auteurs dus aangepast moeten worden om deze te laten gelden voor de kinderroof in Argentinië. Indien de definitie niet wordt aangepast, kan de Argentijnse kinderroof volgens deze redenering daarom geen genocide genoemd worden.

Daniel Feierstein wijst op de uitspraken van generaal Videla met betrekking tot het beschrijven van de vijand. Hij kiest een citaat van Videla waaruit blijkt dat de junta de vijand zag als een politieke tegenstander, maar het was er wel een met een ideologisch karakter. De junta wilde niet alleen sociale structuren veranderen met als doel een homogene maatschappij. Deze maatschappij moest niet alleen op ideologisch terrein gelijk worden, maar ook op religieus terrein, verwijzend naar de nadruk op *christelijke* beschaving.¹⁶⁸ Dit is een belangrijke zienswijze in de discussie over de definitie van genocide in relatie tot de Argentijnse kinderroof, omdat de nadruk nu verschuift naar de manier waarop de dader intentie formuleert, in plaats van de redenering vanuit het oogpunt van het slachtoffer. Hoewel Feierstein nog wel voor een gedeelte vast blijft houden aan de aanname dat de slachtoffers tot een bepaalde politieke groep behoorden, combineert hij dit met de formulering van de junta zelf, wat voor een nieuwe invalshoek zorgt.

Frank Chalk en Kurt Jonassohn benaderen de discussie over de definitie van genocide ook vanuit deze invalshoek, maar hebben in de literatuur geen vergelijking gelegd met de mensenrechtenschendingen in Argentinië. Zij richten zich niet op de omschrijving van het slachtoffer, zoals Fein, maar gaan net als Feierstein uit van het perspectief van de dader bij de definiëring van genocide. Hun definitie luidt: "*Genocide is a form of one-sided mass killing in which a state or other authority intends to destroy a group, as that group and membership in it are defined by the perpetrator*".¹⁶⁹ Zij stellen dat het perspectief van de dader het belangrijkste is wanneer men wil onderzoeken of mensenrechtenschendingen tegen een bepaalde groep als genocide kunnen worden bestempeld. In feite is hun uitleg ook toe te passen op de bestaande definitie van de Genocide Conventie. Het is daarbij belangrijk dat niet de definitie wordt veranderd, maar het *perspectief* van waaruit geredeneerd wordt. Een perspectief waarbij de gedachtegang van de dader centraal staat gecombineerd met de feiten uit hoofdstuk 2 biedt een interessante invalshoek voor de hoofdvraag van dit onderzoek.

¹⁶⁶ Fein, *Genocide: a Sociological Perspective*, p.23-25.

¹⁶⁷ Kok-Thay Eng *Redefining Genocide*.

¹⁶⁸ Feierstein, 'Political violence in Argentina and its genocidal characteristics', p.153.

¹⁶⁹ Chalk en Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analysis and Case Studies*, p.23, 28.

Wanneer geredeneerd wordt vanuit het perspectief van de militaire junta, zou er gesteld kunnen worden dat zij niet per definitie de intentie had om een politieke groep te vernietigen, maar een groep die niet dezelfde religieuze overtuiging had als de junta, de niet-christelijke overtuiging. In hoofdstuk 2 wordt toegelicht dat de militairen hun strijd niet slechts voor het Argentijnse volk voerden, maar voor de Westerse *christelijke* beschaving in het algemeen.¹⁷⁰ De militaire junta definieerde haar tegenstander in feite zelf als een religieuze tegenstander. De groep die zij wilde vernietigen leefde niet volgens dezelfde religieuze overtuigingen als de junta, en in haar formulering die van de christelijke beschaving in het algemeen, maar stond hier buiten. De slachtoffers werden er vanuit deze redenering van beschuldigd een andere religieuze overtuiging erop na te houden. Dat betekent dat zij vanuit dit perspectief ook als een religieuze groep beschouwd zouden kunnen worden, met als gevolg dat de slachtoffers van de Vuile Oorlog daarmee wél zouden behoren tot de groepen die beschermd worden door de Genocide Conventie.

De focus bij het karakteriseren van de slachtoffergroep moet dus niet gelegd worden op het perspectief van de slachtoffers of academici, zoals tot nu toe altijd het geval is geweest, maar de focus moet gelegd worden op het perspectief van de dader. De intentie tot het vernietigen van een bepaalde groep komt voort uit het perspectief van de daders. Dat zou in het geval van de kinderroof betekenen dat de daders de intentie hadden om een door henzelf geformuleerde groep te vernietigen. De kinderen van deze bepaalde groep slachtoffers, die door de daders werd gezien als een groep met een andere religieuze overtuiging, werden gestolen door het regime en uit hun oorspronkelijke leefsituatie gehaald. In dat geval zou er, mét inachtneming van de definitie in de Genocide Conventie, toch gesteld kunnen worden dat de kinderroof te bestempelen is als genocide.

¹⁷⁰ Feitlowitz, *A Lexicon of Terror. Argentina and the Legacies of Torture*, p.6-7.

CONCLUSIE

De hoofdvraag van dit onderzoek was: In hoeverre is de Argentijnse kinderroof als genocide te bestempelen? Om deze vraag te beantwoorden is allereerst gekeken naar de oorsprong van de term genocide, de vastlegging ervan in het internationaal recht en de discussie in de wetenschappelijke literatuur omtrent de juiste interpretatie ervan. Vervolgens werd in hoofdstuk 2 de aanloop naar, de strategie tijdens, en de periode na de Vuile Oorlog in Argentinië geanalyseerd. Dit is gedaan om een algemeen beeld te schetsen van de politieke verhoudingen in Argentinië, het ontstaan van de militaire junta en uiteindelijk de overgang naar de democratie. Daarbij werd uitgelegd hoe de militairen regeerden en welke strategieën zij gebruikten om de tegenstanders in de Vuile Oorlog te onderdrukken. Tijdens die periode zijn rond de 30.000 personen verdwenen. Een onderdeel van de strategie om de tegenstanders te vernietigen was de kinderroof. Kinderen werden met opzet weggehaald uit hun oorspronkelijke leefomgeving, zodat zij niet onder invloed van hun 'revolutionaire' familie op zouden kunnen groeien. In hoofdstuk 3 werd vervolgens onderzocht hoe de Argentijnse bevolking omging met de mensenrechtenschendingen uit de periode ervoor. Er klonk een algemene eis om waarheid en gerechtigheid. In de rest van het hoofdstuk wordt gekeken naar hoe de regering inspeelde op deze eis van de bevolking in de periode vanaf 1983 tot en met de veranderingen die president Kirchner doorvoerde. Uiteindelijk is er in hoofdstuk 4 een analyse gemaakt van al deze elementen met betrekking tot de hoofdvraag.

In de definitie van genocide zoals opgenomen in de Genocide Conventie worden politieke groepen niet beschermd. Er is de afgelopen decennia een brede discussie ontstaan over de juistheid van deze definitie. Ook de interpretatie van de definitie wordt op meerdere manieren uitgelegd. Auteurs zoeken naar de mogelijkheden en grenzen van de definitie en proberen deze toe te passen op verschillende casussen in de geschiedenis.

Er zou in het geval van de Argentijnse kinderroof in feite een parallel getrokken kunnen worden met de omgang van de mensenrechtenschendingen en de kinderroof bij de Aboriginals in Australië. Daar ging het wel om een groep die bescherming genoot van de Genocide Conventie, de Aboriginals waren immers een etnische groep, maar in dit geval werd de intentie van de daders bediscussieerd en vond men dat deze niet te bewijzen was.¹⁷¹ Bij de kinderroof in Argentinië werd de intentie juist wel bewezen, maar de definiëring van de groep zorgt voor problemen bij de bescherming van de conventie.

¹⁷¹ <http://www.australianpolitics.com/issues/aborigines/2000-govt-submission-on-stolen-generations-summary.doc>.

De Argentijnse bevolking en de mensenrechtenbewegingen zijn nog volop bezig met de verwerking van en de omgang met de mensenrechtenschendingen die tijdens de Vuile Oorlog plaatsvonden. Processen tegen kinderroof zijn pas na het terugdraaien van de amnestiewetten door Kirchner weer herstart en uitspraken in deze processen worden hedentendage nog gedaan. Tijdens protesten wordt de term wel genoemd, maar de Argentijnen brengen de kinderroof in officiële of wetenschappelijke teksten niet of nauwelijks in relatie met genocide.

De wetenschappelijke discussie over de definitie van genocide is goed te combineren met het onderwerp kinderroof. Er vallen duidelijke parallellen te trekken met de definities die auteurs hebben geformuleerd en de situatie in Argentinië. Volgens sommige auteurs is het noodzakelijk de definitie aan te passen en de bescherming van bepaalde politieke groepen hierin te integreren. Deze auteurs leggen de nadruk op het perspectief van het slachtoffer. Kinderroof zou volgens deze definiëring pas genocide zijn wanneer politieke groepen toegevoegd zouden worden aan de beschermde groepen in de definitie van de Genocide Conventie, omdat de groep die onderdrukt werd door de junta door academici wordt omschreven als een politieke minderheid, een groep met een andere politieke overtuiging dan die van de junta.

Andere auteurs leggen de nadruk op het formuleren van de slachtoffergroep vanuit het perspectief van de dader. Deze benadering biedt nieuwe mogelijkheden en is daarom het meest relevant in het antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek. Het is duidelijk dat met de huidige juridische definitie de Argentijnse kinderroof geen genocide te noemen is. De slachtoffers worden in alle officiële rapporten en processen beschreven als politieke tegenstanders van het regime. Om toch verder te kijken dan de huidige redenering moet er gezocht worden naar een alternatief perspectief, een nieuwe interpretatie van de definitie van genocide.

Chalk en Jonassohn behoren tot de groep auteurs die dat perspectief verleggen en de nadruk leggen op de dader. Zij benadrukken daarbij dat de intentie moet worden aangetoond bij de vernietiging van een groep die de dader zelf als groep heeft geformuleerd. De militaire junta omschreef haar vijand als een groep die niet de religieuze delen nastreefde van de Westerse christelijke beschaving (daarmee doelend op zichzelf). Wanneer men de kinderroof op deze manier analyseert zou er gesteld kunnen worden dat de junta de groep die zij wilden vernietigen zelf heeft geformuleerd met de omschrijving dat deze groep een andere religieuze overtuiging had dan de christelijke. Dan zou er concluderend gesteld kunnen worden dat de kinderroof, die onderdeel was van deze systematische vernietiging, als genocide te bestempelen is omdat religieuze groepen wel onder de bescherming van de Genocide Conventie vallen. De wetgeving zou dan niet aangepast moeten worden, maar de manier waarop we de wetgeving interpreteren.

Het feit blijft dat de huidige definitie van de Genocide Conventie erg ingewikkeld is en er aan vrijwel iedere interpretatie weer een kanttekening geplaatst kan worden. Er zitten veel haken en ogen aan de definitie en het is onmogelijk om de vernietiging van een politieke groep door middel van deze conventie te veroordelen. De discussie die ontstaan is in de literatuur gaat verder dan de bestaande wet, en zoekt naar mogelijkheden door middel van nieuwe formuleringen. Deze discussie heeft er echter niet toe geleid dat de definitie is aangepast en in de analyse van dit onderzoek is duidelijk geworden dat wetenschappers er nog niet in geslaagd zijn een consensus te bereiken. Deze scriptie is niet alomvattend en er geeft slechts een beperkte analyse weer. Het zou daarom voor een volgend onderzoek zeker interessant zijn op de aannames van dit onderzoek in te gaan en vanuit andere invalshoeken het onderwerp te analyseren.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Archiefstukken

Verenigde Naties, Conventie inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide (9-12-1948)

Websites

-Abuelas de Plaza de Mayo: <http://www.abuelas.org.ar/material/testimonios/t014.htm>.

Geraadpleegd op 2 maart 2012.

- CONADEP, Nunca Más_Rapport

http://www.desaparecidos.org/nuncamas/web/english/library/neveragain/neveragain_001.htm.

Geraadpleegd op 20 juli 2012.

-Genocide Watch: <http://www.genocidewatch.org/genocide/8stagesofgenocide.html>. Geraadpleegd op 11 april 2012.

- Human Rights Watch, Wereld Rapport 2012, Argentinië: <http://www.hrw.org/world-report-2012/argentina>. Geraadpleegd op 10 augustus 2012.

-Prevent Genocide International: <http://www.preventgenocide.org/law/convention/text.html>. Geraadpleegd op 11 april 2012.

-Australian Senate and Legal Constitutional References Committee:

<http://www.australianpolitics.com/issues/aborigines/2000-govt-submission-on-stolen-generations-summary.doc>. Geraadpleegd op 9 augustus 2012.

-The Budapest Centre for the International Prevention of Genocide:

http://www.genocideprevention.eu/Daniel_Feierstein.html. Geraadpleegd op 20 mei 2012.

- Volkskrant, 3 september 1998:

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/453856/1998/09/03/Rwandese-burgemeester-schuldig-aan-genocide.dhtml>. Geraadpleegd op 12 augustus 2012.

Boeken en artikelen

Paul R. Bartrop en Steven Jacobs (ed.), *Fifty Key Thinkers on the Holocaust and Genocide*, (Oxon 2010).

Mahmoud Cherif Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, (Den Haag 1999).

Donald Bloxham, en A. Dirk Moses, *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, (New York 2010).

Alison Brysk, *The Politics of Human Rights in Argentina. Protest, Change and Democratization*, (Stanford 1994).

Frank Chalk en Kurt Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analysis and Case Studies*, (New Haven en London 1990).

Saskia van Drunen, *Dealing with the Past. The Human Rights Movement and the Politics of Memory in Post-Dictatorship Argentina (1983-2006)*, (Amsterdam 2010).

Emilio Crenzel, *La Historia del Nunca Más*, (Buenos Aires 2008).

Robert Cryer (ed.) e.a., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, (Cambridge 2007).

Daniel Feierstein, 'Political violence in Argentina and its genocidal characteristics', *Journal of Genocide Research* 8:2, (2006), p.149-168.

Daniel Feierstein, 'Leaving the parental home: an overview of the current state of genocide studies', *Genocide Studies and Prevention* 6:3, (2011), p.257-269.

Daniel Feierstein (ed.), *Terrorismo de Estado y Genocidio en América Latina*, (Buenos Aires 2009).

Helen Fein, *Genocide: a Sociological Perspective*, (London 1990).

Helen Fein, 'Accounting for genocide after 1945: Theories and findings, *International Journal on Group Rights* 1 (1993), p.79-106.

Marguerite Feitlowitz, *A Lexicon of Terror: Argentina and the Legacies of Torture*, (New York, 1998).

Will Fowler *Latin America. 1800 – 2000*, (London 2002).

Joan Frigolé, 'The Extreme Faces of Power: Genocide, Massacre and Ethnic Cleansing', *Kula* 1:2, (2008), p.20–28.

Jaime Malamud Goti, *Terror y Justicia en la Argentina: Responsabilidad y Democracia después de los Juicios al Terrorismo de Estado*, (Buenos Aires 2000).

Marguerite Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood: The Mothers of the Plaza de Mayo*, (Wilmington 1994).

Priscilla Hayner, *Unspeakable Truths. Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions*, (New York 2011).

David Hirsch, *Law Against Genocide: Cosmopolitan Trials*, (Newport, 2003).

Richard Hillman, *Understanding Contemporary Latin America*, (London 2005).

Leo Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, (New Haven en London 1981).

Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe. Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, (Concord, N.H. 1944).

Abel Madariaga (ed.), *La Historia de Abuelas. 30 Años de Búsqueda*, (2007).

Kurt Mundorff, 'Other people's children: a textual and contextual interpretation of the Genocide Convention', Article 2(e), *Harvard International Law Journal* 50:1, (2009), p.61-127.

David L. Nersessian, *Genocide and Political Groups*, (Oxford 2010).

William Schabas, 'Origins of the Genocide Convention: From Nuremberg to Paris', *Case Western Reserve Journal of International Law* 40:35, (2008), p.35-55.

Howard Shneider, 'Political Genocide in Latin America. The need for Reconsidering the Current Internationally Accepted Definition of Genocide in Light of Spanish and Latin American Jurisprudence', *American University Law Review* 25:2, (2010), p.313-355.

Katja Seidel, "'The impossible only takes a little longer'", or what may be learned from the Argentine experience of justice', *Social Anthropology* 19, (2011), p.305-312.

Elin Skaar, *Judicial Independence and Human Rights in Latin America. Violations, politics and prosecution*, (New York 2011).

Harry E. Vanden en Gary Prevost, *Politics of Latin America*, (New York 2012).

Howard J. Wiarda en Harvey F. Kline, *Latin American Politics and Development*, (Boulder 2007).

Thomas C. Wright, *State terrorism in Latin America: Chile, Argentina and international human rights*. (Lanham 2007).

Paul W. Zagorski 'The Military', in: Richard Hillman, *Understanding Contemporary Latin America*, (London 2005), p.117.-144.